Werkboek Wieringermeer

Werken aan een handelingsperspectief voor de polder

verslag van Werkplaats Mooi Nederland

Voorwoord en samenvatting

(NOVEX-)Gebieden waar sprake is van een complexe stapeling van ruimtelijke en maatschappelijke opgaven vragen om een aanvullende, integrale aanpak. De Werkplaatsen bieden ruimte aan betrokken partijen om met inzet van ontwerpkracht en het voeren van een brede maatschappelijke dialoog, goed onderbouwde keuzes te maken. Keuzes met oog voor ruimtelijke kwaliteit én met oog voor de verbinding tussen het fysieke en sociale domein.

Werkplaatsen zijn een samenwerking tussen het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Ze worden uitgevoerd binnen de kaders van de Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp (ARO) en de Ontwerpagenda.

Met de Werkplaatsen creëren we een **tussenruimte** waarin vraagstukken samen met andere (semi) overheidslagen—zoals gemeenten, provincies en waterschappen—en relevante stakeholders worden verkend. Vanuit verschillende perspectieven en belangen onderzoeken we toekomstmogelijkheden. Deze tussenruimte schept de voorwaarden om ieders kracht te benutten, samen te leren en collectieve kennis in te zetten, waardoor onverwachte verbanden en nieuwe oplossingen kunnen ontstaan.

Een dergelijke tussenruimte op lokaal niveau is nodig, omdat samenwerkende partijen vaak verschillende beelden, waarden, perspectieven, kennis en ervaringen hebben met betrekking tot de opgave. Structurele maatschappelijke, institutionele en ruimtelijke uitdagingen vragen om lokaal verankerde en gezamenlijk gedragen interventies. Om te komen tot dergelijke fundamentele veranderingen is een voortdurende wisselwerking nodig tussen de inhoud van de opgave en de individuele waarden en motivaties van overheid, burgers en stakeholders.
Om dit voor elkaar te krijgen wordt in een Werkplaats gewerkt aan passende en effectieve interventies die samen een beweging in gang zetten en handvatten om het proces op de lange termijn op koers te houden en om zowel de opgaven als de betrokken partijen blijvend met elkaar te verbinden.

In 2025 zijn er vier Werkplaatsen georganiseerd in de Kraag van Utrecht (onderdeel van de Hollandse Waterlinie), Fellenoord in Eindhoven (NOVEX-gebied Stedelijk Brabant), NOVEX-gebied North Sea Port District in Zeeland en de Wieringermeer in Noord-Holland aan het IJsselmeer.

Hoofd afdeling Ruimtelijk Ontwerp en Advies
Ministerie van VRO

Hoofd afdeling Creatieve Industrie
Ministerie van OCW

Werkplaats Wieringermeer

Doel van de Werkplaats Wieringermeer was het creëren van een creatieve 'tussenruimte' om bouwstenen te verzamelen voor een nieuw verhaal voor de polder. Met een handelingsperspectief dat de opgaven die op het gebied afkomen verbindt met het vergroten van de ruimtelijke kwaliteit. Het ontwikkelen met ruimtelijke kwaliteit gaat niet alleen over mooi, maar over aandacht voor zowel de herkomstwaarde, gebruikswaarde, toekomstwaarde, als de belevingswaarde. Voor de Werkplaats gebruiken we de methodiek van ontwerpend onderzoek. Met de Werkplaats dragen we bij aan een nieuw langetermijnperspectief voor dit gebied en verbinden dat aan concrete actie op korte termijn.

Het resultaat van deze Werkplaats is een perspectief dat het vergroten van de leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit van de regio verbindt met de uitdagingen voor het bodem- en watersysteem zoals verzilting én aanvullende (inter)nationaal ruimtelijke programma. Hierbij gaat het onder andere om nieuwe energie-infrastructuur van 380 KV en aanlanding wind op zee, maar ook om de nieuwe datacenters en een groeiende Agriport langs de A7.

De Werkplaats bouwt voort op een studie van Smartland, in opdracht van het College van Rijksadviseurs, naar de potentie van een volhoudbaar bodem- en watersysteem voor de polder. De Werkplaats was een samenwerking met een groot aantal partijen. De kern werd behalve door het ministerie van VRO gevormd door de Provincie Noord-Holland, de gemeente Hollands Kroon en het Waterschap Hollands Noorderkwartier. Binnen de Werkplaats is onder ander de samenwerking ontstaan met de Ministeries van Klimaat en Groene Groei en Infrastructuur & Waterstaat, Rijkswaterstaat, het Rijksvastgoedbedrijf, Tennet, Alliander, Deltares en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Een consortium van Witteveen+Bos, H+N+S Landschapsarchitecten en Wing heeft de ateliers gemodereerd en dit werkboek opgesteld.

De belangrijkste redeneerlijn die in de Werkplaats Wieringermeer ontstond, is dat het gebied best meer (inter)nationaal ruimtelijk programma aan zou kunnen, mits er actief geïnvesteerd wordt in de cultuurhistorische structuur, een robuuste en volhoudbare waterstructuur, een stevige groenstructuur, de lokale infrastructuur én de sociale structuur van de polder. Een financiële structuur in de vorm van een Regionale Investeringsagenda (RIA) of Gebiedsfonds is hiervoor een belangrijke randvoorwaarde.

Het traject van de Werkplaats bevat geen vorm van bestuurlijke besluitvorming. Daar is bewust voor gekozen; Werkplaatsen zijn bedoeld als vrije denkruimte. Het draait om een open dialoog tussen partijen met verschillende expertises en belangen, zodat er gezamenlijke betrokkenheid en gedeeld eigenaarschap ontstaat. Zo komen we tot een gedeeld verhaal voor de Wieringermeer, mét een gezamenlijk handelingsperspectief.

Met het verschijnen van dit werkboek is het aan de betrokken partners om het gesprek te voeren over hoe de resultaten kunnen bijdragen aan de formele planvormingsprocessen in het gebied. Hierbij gaat het onder andere om het ruimtelijke NOVEX arrangement van Rijk en Provincie, het Ontwikkelperspectief Noord-Holland Noord en de provinciale en gemeentelijke Omgevingsvisies. Ook voor de planvorming rond de inpassing van nieuwe energie- en data infrastructuur kan dit werkboek van belang zijn.

Maatschappelijke dialoog

De werkplaatsen bieden ruimte om los van bestaande processen te verkennen wat een gebied écht nodig heeft. In het verlengde van het ontwerpend onderzoek wordt in de werkplaatsen een maatschappelijke dialoog georganiseerd, in de vorm van een veldbezoek volgens de logica van *Op pad met Vitruvius*. In deze aanpak wordt het gesprek over ruimtelijke kwaliteit verbonden aan concrete plekken, verhalen en beleving in het gebied.

Met de maatschappelijke dialoog verdiepen we de verkenning en verbinden we lokale inzichten met bredere ruimtelijke en sociaal-maatschappelijke opgaven. Centraal staat het voeren van betekenisvolle gesprekken over ruimtelijke kwaliteit, waarden en de lessen die we kunnen trekken uit de tijdelijke trajecten van ontwerpend onderzoek. Door het gebied gezamenlijk te ervaren, kijken we met andere ogen naar de opgaven en reflecteren we op de oplossingrichtingen die in het ontwerpend onderzoek zijn ontwikkeld. Daarbij stellen we vragen op twee niveaus: enerzijds vanuit de lokale context, anderzijds vanuit bredere ruimtelijke en maatschappelijke vraagstukken en waarden.

De inzichten uit deze gesprekken zijn meegenomen in het verdere verloop van het ontwerpend onderzoek, om ontwerpkeuzes aan te scherpen, waarden expliciet te maken en handelingsperspectieven te verdiepen. De dialoog verbindt het onderzoek met maatschappelijke en culturele betekenissen, en met kennis uit andere domeinen, en draagt zo bij aan het aanscherpen en verrijken van de (tussen)resultaten van de werkplaats.
De maatschappelijke dialoog kreeg vorm onder regie van de curator maatschappelijke dialoog, in nauwe afstemming met de projectleider, het ontwerpconsortium en de werkplaatscoalitie. Door het betrekken van een selecte groep externe deelnemers – geworteld in het gebied en/of met specifieke expertise – werd het gesprek verdiept en verbreed en ontstond ruimte voor perspectieven die het ontwerpend onderzoek inhoudelijk voedden en uitdaagden.

Ook na het verschijnen van dit rapport voeren we nog een ronde gesprekken met de maatschappelijke partners.

We danken alle betrokkenen bij de werkplaats voor hun deelname en inspiratie. We zien uit naar een het voortzetten van de dialoog over hoe de Wieringermeer zich ook na 100 jaar nog kan blijven ontwikkelen met kwaliteit.

Projectleider Werkplaats Wieringermeer
vanuit ministerie VRO

Curator Werkplaatsen
vanuit ARO

Inhoud

Voorwoord en samenvatting 3

Inleiding 10

Intermezzo - Tijdreis Wieringermeerpolder 18

1. OPGAVE 20
Het landschap van de Wieringermeer 21
Drie verhaallijnen 23
Conclusie 32

Intermezzo - Water en bodem als basis 34

2. ONTWIKKELPRINCIPES 36

Intermezzo - Op pad met Vitruvius 42

3. PERSPECTIEVEN 46
Verhaallijn bewoners 4
Verhaallijn landgebruik 54
Verhaallijn grote ontwikkelingen 61
Conclusie 67

Intermezzo - Handreikingen Mooi Nederland 68

4. HANDVATTEN 70

Epiloog - Op naar 100 jaar Wieringermeer! 78

Bronnenlijst beeldmateriaal 80
Colofon 81

Inleiding

Kaartbeeld van de Wieringermeer rond 1950 met de heldere structuur van de polder, de aansluitingen op het oude land en de strakke kustlijn langs het IJsselmeer. Kreileroord moet nog gebouwd worden.

Werkplaats Wieringermeer

In dit kortlopend traject van circa drie maanden heeft het ontwerpconsortium H+N+S Landschapsarchitecten, Witteveen+Bos en Wing drie ontwerpateliers gefaciliteerd. De landschapsarchitecten en stedenbouwkundigen van deze bureaus hebben met hun integrale blik de opbrengsten van de drie interactieve werksessies gebundeld, gestructureerd en vastgelegd in voorliggend werkboek.

Tijdens de werkplaats is onderzocht hoe de opgaven die spelen in het gebied, met ruimtelijke kwaliteit aan de basis, kunnen worden aangevlogen. De werkplaats bood daarmee de kans om de complexe gelaagdheid van de polder in samenhang te benaderen en deze ruimtelijke puzzel vanuit verschillende invalshoeken bloot te leggen. De ruimtelijke uitdaging voor de Wieringermeer leek niet een gebrek aan ruimte te zijn, maar aan coherentie en samenhang; tussen schaalniveaus en tijdshorizonnen van de opgaven.

De vraag is niet alleen wat er moet gebeuren, maar ook waartoe – hoe kunnen ontwikkeling van nu ook bijdragen aan de kracht van de regio zelf en de toekomst van dit gebied. Het is belangrijk om hierbij de grootschalige, nationale opgaven waarvoor

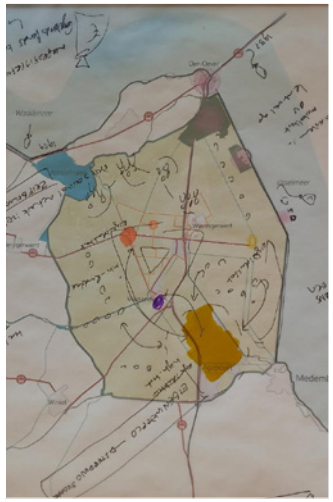
Zicht over de Medemblikkervaart richting het zuiden, met de kenmerkende beplanting langs het water en de kassen van Agriport

een plek wordt gezocht in de Wieringermeer, te beschouwen binnen de regionale en lokale context. De ruimtelijke en maatschappelijke impact van deze ruimteclaims op de lokale bevolking is flink, maar biedt ook kansen voor ontwikkeling van economie en ruimtelijke kwaliteit. De vraag is hoe de leefbaarheid in de polder versterkt kan worden, door voort te bouwen op de identiteit en gebiedskenmerken van de polder en tevens rekening te houden met 'water en bodem'.

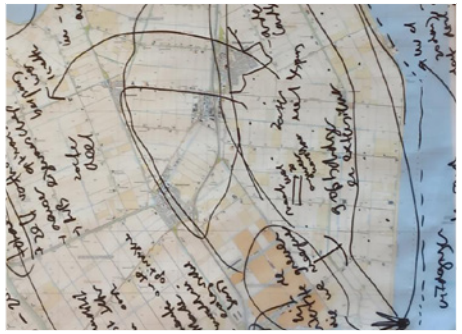
Een robuust watersysteem aan de basis

Hoe kan de Wieringermeerpolder eruitzien als er echt vanuit 'water- en bodem sturend' wordt gedacht en gehandeld? Die vraag stond centraal in de 'CRa Regiosessies Bodem en Water sturend', waarin een perspectief is geschetst voor de Wieringermeerpolder. Deze studie heeft voorafgaand aan de Werkplaats Wieringermeer plaatsgevonden, met dezelfde betrokken overheden en deelnemers. Gelijktijdig met de Werkplaats zijn de resultaten uit deze studie verder uitgewerkt en geconcretiseerd.

Foto's van de ontwerpateliers in het gebied (zie toelichting op volgende pagina) waarin werd gepresenteerd, bediscussieerd en getekend

Ruimtelijke kwaliteit voorop

Een landschap is nooit af en er liggen ontwikkelingen in het verschiet die het gezicht van de polder de komende eeuw zullen doen veranderen. Door gericht in te zetten op ruimtelijke kwaliteit bij alle ontwikkelingen die plaats vinden, en die ook te gebruiken om nieuwe lagen toe te voegen aan het stevige ruimtelijke casco van de polder, kan de polder ook op lange termijn een aantrekkelijk, herkenbaar en waardevol grootschalig landschap blijven.

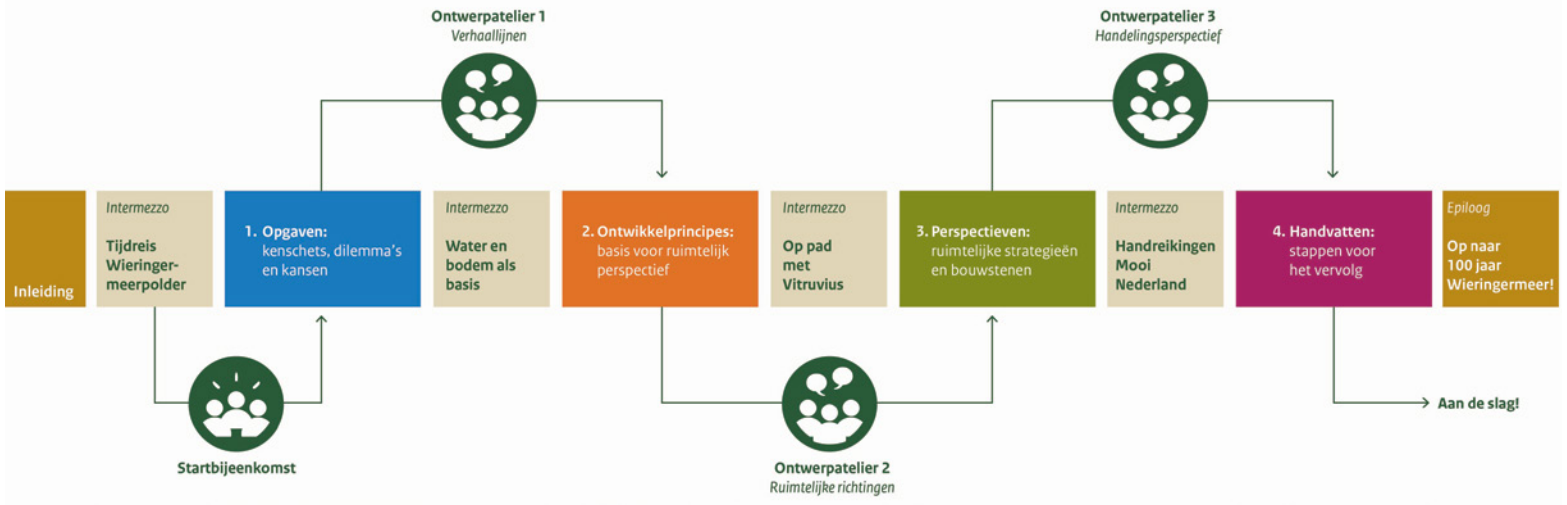
Ruimtelijke kwaliteit gaat niet alleen over mooi, maar over meerdere waarden: herkomstwaarde, gebruikswaarde, toekomstwaarde en belevingswaarde. Die aspecten komen terug in deze studie.

Leeswijzer

In dit werkboek zijn de resultaten van de Werkplaats Wieringermeer samengebracht. Dat gebeurt aan de hand van drie verhaallijnen, die als rode draden door het document lopen. Het begint met een analyse van de context en de opgaven voor de Wieringermeer per verhaallijn (1. Opgaven), gevolgd door zes ontwikkelprincipes om vanuit kwaliteit en samenhang aan de slag te gaan (2. Ontwikkelprincipes). Vervolgens zijn deze vertaald naar drie strategieën per verhaallijn met bijbehorende ruimtelijke uitwerkingen en bouwstenen (3. Perspectieven). Het laatste hoofdstuk tot slot, gaat in op hoe de uitkomsten van de Werkplaats Wieringermeer vertaald kunnen worden naar een gebiedsaanpak in de praktijk, door het formuleren van concrete stappen voor het vervolg (4. Handvatten). De hoofdstukken worden gescheiden door een reeks intermezzo's die de Werkplaats en de Wieringermeer in een breder kader plaatsen en de redeneerlijn van het werkboek inhoudelijk aanvullen.

Werkwijze

In de Werkplaats Wieringermeer zijn drie ontwerpateliers georganiseerd waar met gemeente, provincie, waterschap en Rijk het gesprek is gevoerd over de toekomst van de polder. Door de voorbereidingen, presentaties, interactieve werksessies, gesprekken en **verslaglegging van deze drie ontwerpateliers**, is de inhoud van voorliggend werkboek ontstaan.
De afbeelding hiernaast verbeeldt de opbouw van dit document (zie ook de leeswijzer hierboven) in relatie tot de drie ontwerpateliers (zie daarvan de beschrijving hieronder).

Drie ontwerpateliers

Ontwerpatelier 1 'Verhaallijnen'
ging over de kwaliteiten van de polder en de opgaven die daarop afkomen. Tijdens het atelier is de analyse middels drie verhaallijnen aangescherpt. Daarna zijn de verhaallijnen in samenhang besproken om de belangrijkste kansen en dilemma's te benoemen om verder uit te werken. Zo is de bandbreedte bepaald van de te verkennen ruimtelijke richtingen.
Dit ontwerpatelier vond plaats op 30 september 2025.

Ontwerpatelier 2 'Ruimtelijke richtingen'
ging over mogelijke ruimtelijke richtingen voor de polder. De kansen en opgaven in het gebied werden in twee uiterste richtingen uitgewerkt en ruimtelijk verbeeld. Zo kon het gesprek gevoerd worden over de keuzemogelijkheden en impact daarvan. In aansluiting op het atelier vond de maatschappelijke dialoog 'Op pad met Vitruvius' plaats.
Dit ontwerpatelier en veldbezoek vond plaats op 28 oktober 2025.

Ontwerpatelier 3 'Handelingsperspectief'
ging over wenselijke perspectieven voor de Wieringermeer, zowel vanuit ruimtelijk als organisatorisch oogpunt en in de tijd. Tijdens het atelier zijn de belangrijkste keuzes, ruimtelijke ingrepen en sleutelmomenten besproken om de polder verder te ontwikkelen. Ook werd ingegaan op de doorwerking in de praktijk van lopende en nieuwe processen.
Dit ontwerpatelier vond plaats op 25 november 2025.

Ruimtelijke Kwaliteitsaanpak Mooi Nederland

De ruimte in Nederland is schaars en staat onder toenemende druk door opgaven op het gebied van wonen, economie, energie, landbouw, natuur, water en bodem. Tegelijkertijd willen we een veilige, gezonde en aantrekkelijke leefomgeving behouden. De Ruimtelijke Kwaliteitsaanpak Mooi Nederland biedt een gezamenlijke werkwijze om ruimtelijke ontwikkelingen met kwaliteit te realiseren, in lijn met het maatschappelijke doel van de Omgevingswet.

Ruimtelijke kwaliteit gaat over de samenhang tussen gebruikswaarde, belevingswaarde, toekomstwaarde en de kenmerken van een plek. Deze gedachte vindt haar oorsprong bij de romeinse bouwheer Vitruvius, die al sprak over de balans tussen gebruik, stevigheid en schoonheid. Kwaliteit is echter nooit overal hetzelfde: wat goede kwaliteit is, verschilt per gebied en vraagt altijd om maatwerk.

De **ambitie** van de aanpak is helder: bijdragen aan “het goede leven voor mens, plant en dier, nu en in de toekomst”. Dit raakt aan universele wensen zoals prettig wonen, bereikbaarheid, een sterke natuur, toekomstbestendige landbouw, betaalbaar beheer en eerlijke verdeling van lusten en lasten, zonder problemen af te wentelen op andere plekken of toekomstige generaties.

De kwaliteitsaanpak rust op vier onlosmakelijk verbonden elementen:

1. Dialoog
De kwaliteitsdialoog vormt de basis. Overheden, initiatiefnemers en andere betrokkenen spreken samen over gedeelde waarden en vertalen die naar concrete kwaliteitsprincipes. Deze dialoog versterkt het eigenaarschap, versnelt processen en creëert draagvlak.

2. Leidende principes
Waarden worden concreet gemaakt via leidende principes, zoals meervoudig ruimtegebruik, werken vanuit gebiedskenmerken, het voorkomen van afwentelen en het uitgangspunt ‘water en bodem als basis’. Deze principes sturen beleid, plannen en uitvoering en worden per fase en per gebied verder uitgewerkt.

3. Samenwerken
Goede samenwerking tussen beleid, gebiedsontwikkeling en uitvoering is essentieel. De kwaliteitsprincipes worden als een ‘estafettestokje’ doorgegeven tussen de verschillende fasen en steeds concreter gemaakt. Verbinders en integratoren spelen hierbij een sleutelrol.

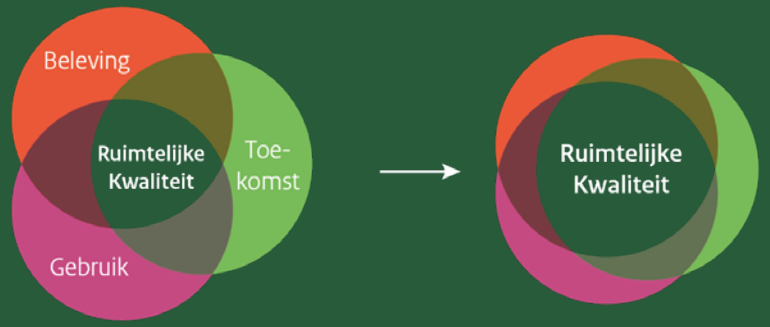
4. Instrumenten
Juridische, financiële, kennis- en organisatie-instrumenten ondersteunen de dialoog en de uitwerking van plannen. Per fase en per opgave wordt een passende mix gekozen, van stimulerend tot meer verplichtend.

De aanpak is toepasbaar binnen de **beleidscyclus, gebiedscyclus** en **projectcyclus.** In elke fase blijven dialoog, samenwerking en maatwerk centraal staan. Zo ontstaat een samenhangende, toekomstbestendige ontwikkeling van Nederland met blijvende ruimtelijke kwaliteit.

Meer informatie over de kwaliteitsaanpak van MOOINL vind je hier:

Ruimtelijke kwaliteit | Ruimtelijke ordening Nederland

Intermezzo
Tijdreis Wieringermeerpolder

De Wieringermeerpolder is een vrij nieuw landschap. In ieder geval zó nieuw, dat de volledige geschiedenis ervan fotografisch is vastgelegd. Hier geen landschapsschilders, maar fotografen die het nieuwe land in beeld hebben gevat. De heroïek spat ervan af, zeker in de beginjaren. Dat vastleggen is zorgvuldig gedaan: de drooglegging, het graven van vaarten en sloten, het bewerken van het land, de eerste oogst, de bouw van dorpen, wegen, zwembaden, de viering van belangrijke mijlpalen - alles staat op beeld en is vrij toegankelijk.

Als met een familiealbum dat op zolder ligt, kan iedereen meekijken hoe bewoners zich het nieuwe land in vijf generaties hebben eigen gemaakt en hoe het landschap is veranderd. Er is te zien hoe de auto zijn intrede doet, hoe het Robbenoordbos zich ontwikkelt, hoe de schaalvergroting plaatsvindt, hoe techniek cultuur wordt (gemaal Lely), én hoe de eens zo lege kale zeebodem langzaam een echte plek wordt.

De foto's vormen het gedocumenteerde geheugen van de polder, maar niet alleen dat. Elke foto vertelt een verhaal, heeft een achtergrond, staat ergens voor. Anders was het niet vastgelegd. Zo vormt dit beeldarchief een klein inkijkje in het leven in de polder, in de lange lijnen in de tijd, in gebeurtenissen die grondhoudingen zijn geworden en nu nog doorklinken; het pionieren, de zelfredzaamheid, het ondernemen. Wat er nu gebeurt in de polder kan dan ook alleen in die context worden begrepen.

Het is belangrijk om te weten waar je vandaan komt, om vooruit te kunnen. Zeker in een 'jong' landschap als de Wieringermeer, dat in vergelijking met andere cultuurlandschappen in Nederland net een beetje begint te puberen.

Terugkijken, om vervolgens zelfbewust de toekomst tegemoet te treden.

Foto's uit het plakboek Wieringermeer, van links naar rechts per rij: de zeebodem net na de drooglegging en de eerste oogst in 1931; de eerste woningen in Slootdorp (1931); de feestelijke opening van zwembad de Terp (1964); de aanleg van de A7 bij Wieringerwerf (1961); de eerste windturbine aan de Zuiderdijkweg (1985); protesterende akkerbouwers tegen de graanprijzen (1990); de eerste kassen bij Agriport (2006)

1. Opgaven kenschets, dilemma's en kansen

Om grip te krijgen op wat er speelt in de polder is de veelheid aan opgaven ontvlochten in drie verhaallijnen:

- Verhaallijn van de bewoners;
- Verhaallijn van het landgebruik;
- Verhaallijn van de grote ontwikkelingen.

De drie verhaallijnen vatten de conclusies van de analyse samen wat betreft de ruimtelijke context en opgaven van de Wieringermeer. De eerste input voor deze analyse is opgehaald tijdens de startbijeenkomst en verder aangevuld ter voorbereiding op het eerste ontwerpatelier. In een interactieve sessie zijn de analyseresultaten aangescherpt en kansen en dilemma's verkend, zowel binnen de verhaallijnen als in de samenhang tussen de verhaallijnen.

Dit hoofdstuk start met een overkoepelende kenschets van het landschap van de Wieringermeer. Daarna volgen de drie verhaallijnen met de belangrijkste opgaven door in te gaan op specifieke kwaliteiten, dilemma's en kansen. Per verhaallijn is door de schaalniveaus heen gedacht en de vergelijking gezocht naar hoe de Wieringermeer zich verhoudt tot de rest van de regio en het land.

Startbijeenkomst

Ontwerpatelier 1

Verhaallijnen

Campus de Terp in Wieringerwerf, met zicht op de school, sportvelden en het middengebied

Het landschap van de Wieringermeer

De Wieringermeer is een ontworpen landschap: landbouwtechniek, waterhuishouding en ideeën over schoonheid en maatschappijvorming gaan hier hand in hand en zijn vormgegeven met landschapsarchitectonische middelen. Het is nieuw land van mensenhand, vol mogelijkheden: rationeel, grootschalig, weids, modern. Inmiddels is het ook cultuur geworden en het behouden waard. Het is een krachtig landschappelijk ensemble met een heldere structuur en indrukwekkende maatvoering. Op kleinere schaal vertoont het juist steeds meer volwassenheid, variatie en verrassingen. Het is dan ook al bijna 100 jaar in wording. De afgelopen decennia zijn er veel grootschalige functies naar de Wieringermeer gekomen, zoals glastuinbouw, windparken, bedrijvigheid en datacenters die samen een grote ruimtelijke impact hebben gehad. Maar het laadvermogen van de polder is eindig en daarom is blijvend investeren in het landschap als geheel essentieel, om de

Zicht op het akkerbouwlandschap ter hoogte van een van de bruggen over de Robbevaart: één van de hoofdvaarten in de Wieringermeer

polder ruimtelijk van een kwaliteitsslag te voorzien en op termijn de ruimtelijke kwaliteit overeind te houden. Het lijkt een robuust landschap, maar de kwaliteit is niet vanzelfsprekend.
De Wieringermeer is in de afgelopen twintig jaar behoorlijk veranderd qua profiel: van een op de akkerbouw gerichte polder naar een veel bredere invulling met ook glastuinbouw, windparken, bedrijvigheid en datacenters. Er komt ook veel op de Wieringermeer af – nieuwe ontwikkelingen, ingewikkelde transitieopgaven, sociaaleconomische problematiek. Het vraagt om een perspectief op de polder, om richting en om handvatten om hieraan te werken.

Hoofdopgave

De Wieringermeer is geen blanco canvas, maar een landschap vol lagen, belangen en beloften. Een plek waar de druk op de ruimte groot is, maar ook waar innovatieve kracht, landbouwtransitie, energievoorziening, waterveiligheid, waterbeschikbaarheid en ecologische transities samenkomen. Met alles wat nog op het landschap afkomt, is het de vraag: **hoe kan het landschap functioneel en aantrekkelijk blijven én toekomstbestendig worden?**

Zicht op de A7 ter hoogte van bedrijventerrein Agriport, met bedrijven rechts en de grote openheid links van de snelweg

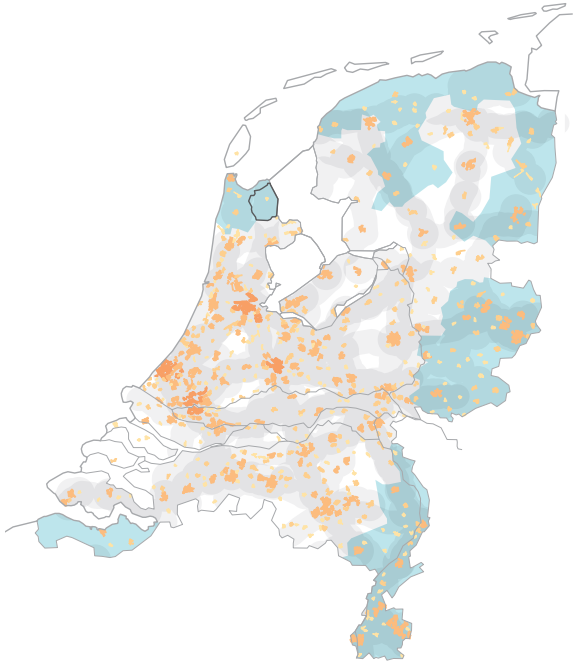
Drie verhaallijnen

De drie verhaallijnen - van bewoners, landgebruik en grote ontwikkelingen - vertegenwoordigen elk hun eigen belangen en betrokken partijen, maar zijn tegelijkertijd onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een verschuiving in de ene lijn heeft vrijwel altijd gevolgen voor de andere. Precies in die onderlinge verwevenheid schuilt niet alleen een uitdaging, maar ook een kans: het biedt ruimte om vanuit spanning en dilemma's tot nieuwe, gezamenlijke oplossingen te komen.

Daarom is het essentieel het gesprek te voeren over hoe de verhaallijnen op elkaar ingrijpen en hoe een evenwichtige balans kan ontstaan die de Wieringermeer vooruithelpt. Want hoewel iedere verhaallijn zijn eigen opgaven kent, ontstaat de grootste meerwaarde juist wanneer deze opgaven met elkaar worden verbonden. In het kruispunt van verschillen, waar belangen botsen, maar ook kunnen samenvallen, ligt een potentieel om vernieuwende en breed gedragen antwoorden te vinden.

Kaartbeeld van de Wieringermeer binnen de context van Noord-Holland Noord. Kenmerkend zijn kleine kernen, relatief veel bedrijvigheid, en enkele grotere kernen binnen bereik

Kaartbeeld van Nederland met daarop de regio's die binnen het Nationaal Programma Vitale Regio's vallen en waar vergelijkbare sociale en maatschappelijke opgaven spelen (groenblauw). Daaroverheen het verstedelijkingspatroon (oranjetinten) De lichtgrijze gloed illustreert de bereikbaarheid per spoor en weg. De donkere delen zijn met beiden goed bereikbaar. De Wieringermeer hoort bij de periferie van Nederland, inclusief daarbij horende leefbaarheidsopgaven

Verhaallijn bewoners

De eerste verhaallijn gaat over de polderbewoners; agrariërs, ondernemers, mensen die er vanaf de ontginning als eerste woonden en zij die zich er later vestigden. Deze verhaallijn gaat voornamelijk over de dorpen. De eersten waren pioniers in nieuw land; zorgvuldig geselecteerde bewoners uit alle windstreken. Maar inmiddels is er na 100 jaar polderen een diverse gemeenschap ontstaan in de Wieringermeer, nog steeds saamhorig zoals vroeger - mensen wonen vaak hun hele leven in hetzelfde dorp. De dorpen hebben ieder een eigen identiteit en daaromheen wordt gewoond en gewerkt op de erven in het polderlandschap. Ook al is de polder groot, men kent elkaar.

Voorzieningen op orde

De Wieringermeerpolder was ooit toonbeeld voor vooruitgang, maar is inmiddels eerder onderdeel van de periferie die achterloopt. Dat is een geleidelijke ontwikkeling geweest die de afgelopen decennia is versneld. Stedelijke regio's groeiden het hardst en trokken mensen en voorzieningen aan. Daarmee kwam de bereikbaarheid en het voorzieningenniveau van de meer afgelegen regio's onder druk, met achteruitgang en verschraling tot gevolg. Dit heeft geleid tot een negatieve spiraal die moeilijk te doorbreken is en die de leefbaarheid in de dorpen doet teruglopen en een afname van de brede welvaart tot gevolg heeft. Zo blijft er te weinig kritieke massa over om voorzieningen en openbaar vervoer in stand te houden. De dorpen liggen net te ver van de noordelijke Randstad om mee te liften op de grote woningvraag daar, die wel de regio Alkmaar-Heerhugowaard bereikt. Komende jaren worden er daar dan ook een substantieel aantal woningen bijgebouwd, maar de vraag is hoe de polder hierop aan kan haken.

De belangrijkste opgave is het versterken van de basisvoorzieningen en omgevingskwaliteit voor bewoners. Dat is nodig, omdat enerzijds de leefbaarheid onder druk staat en er anderzijds ontwikkelingen bijkomen. Daarbij mag perifeer niet 'achterstands' worden. De kwaliteit van de gemeenschap en leefomgeving vormt het uitgangspunt voor elke vorm van groei – dat moet sterk worden gehouden. Bijvoorbeeld door het concentreren van functies in grotere kernen, slimme openbaar vervoerssystemen, duurzaam gebouwde of opgeknapte dorpshuizen, veilige fietsroutes, kleinschalige woninguitbreiding en attractievere dorpsranden - met blokjes om en een versterking van de relatie met het landschap. Voor dit alles geldt: doorbouwen op het karakter en de kwaliteit van elk afzonderlijk dorp, met aandacht voor de ruimtelijke samenhang van de dorpen. Dit is onder andere in de Ontwerp Omgevingsvisie van Hollands Kroon (oktober 2025) al

Het dorpscentrum van Wieringerwerf, met een concentratie van voorzieningen en een vernieuwde openbare ruimte

Zicht vanaf de IJsselmeerdijk bij de Oude Zeug op de het agrarisch landschap met haar lange zichtlijnen en laanbeplanting in een ruim opgezet landschap

uitgewerkt, maar wat nog ontbreekt is een écht ruimtelijke vertaling om de opgave, en daarmee de mogelijke oplossingsrichtingen, scherper in beeld te krijgen.

Gevoel van eigenaarschap

Er is de afgelopen decennia veel gebeurd in de Wieringermeer. Er is grootschalige bedrijvigheid ontstaan, een flink windpark ontwikkeld, datacenters gebouwd (zie ook Verhaallijn grote ontwikkelingen). Hierbij is het gevoel ontstaan dat die grote ontwikkelingen de bewoners voor een groot deel is overkomen, zonder erbij betrokken te zijn geweest. Het is belangrijk om ze nu betrokken te krijgen en te houden bij wat er allemaal in de polder staat te gebeuren.

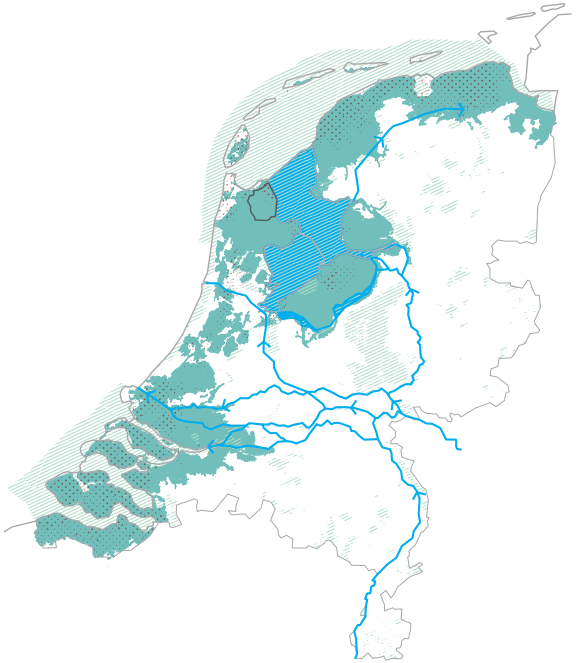
Want alleen dan is het mogelijk om de grote ontwikkelingen en kansen die deze meebrengen, te benutten voor de gemeenschap. Dat is ingewikkeld en niet zo geregeld, maar begint met een betrokkenheid en een gevoel van eigenaarschap – van volwaardige deelname aan het gesprek over de toekomst van de polder. Dat gaat over het actief en op serieuze wijze betrekken van bewoners bij de toekomst van hun leefomgeving. Ontwikkelingen in het gebied moeten wat ‘opleveren’ voor de inwoners. Denk bij (boven)regionale ontwikkelingen aan een aanpak van de verkeersveiligheid, hoogwaardige werkgelegenheid die aansluit bij het MKB en een stevige groene inpassing, die meer is dan een groene jas en die echt iets doet voor de omgeving. Neem het perspectief van de bewoners ook mee bij alles wat er in het buitengebied gaande is, bijvoorbeeld als het gaat om groenblauwe dooradering, zonering van intensieve naar meer extensieve vormen van landbouw, en van enkelvoudig naar meervoudig ruimtegebruik op erven. Dat vraagt van bewoners ook een inspanning: om zich te organiseren, om bij te dragen, om mee te doen. En het vraagt om een ruimtelijke uitwerking op deelgebiedniveau om de opgaven praktisch handen en voeten te geven. De ambities uit de omgevingsvisie vormen daar een goede basis voor – die in samenhang ruimtelijk uitgewerkt moeten worden.

Verhaallijn landgebruik

De tweede verhaallijn gaat over het landgebruik, nu vooral landbouwkundig van aard. Deze verhaallijn gaat over het open landschap. De Wieringermeer is ooit ten behoeve van de landbouw drooggemalen. Door de bodemsamenstelling en het technisch uitgewerkte watersysteem, is het daar ook bijzonder goed voor geschikt. Het hoort bij de meest productieve landbouwgronden van Nederland. De polder is bijzonder ruim opgezet en de openheid, de lange zichtlijnen, het ritme van erven, de wegen en vaarwegen met laanbeplanting vormen samen een aantrekkelijk en

Kaartbeeld van de Wieringermeer in vergelijking tot de rest van de kop vanuit landgebruik

Kaartbeeld van Nederland met daarop de zeekleigronden die goede tot zeer goede condities bieden voor de akkerbouw (groen), maar waar in veel delen ook sprake is van verzilting (rood gestippeld). De kleigebieden zijn afhankelijk van de zoetwatertoevoer vanuit de rivieren en het IJsselmeergebied, die naar de toekomst toe vaker onder druk komt te staan (blauw). Ook is hier overal een opgave om meer ruimte voor natuur te maken en de relatie tussen binnen- en buitendijks te versterken (huidig Natura2000 groen gearceerd)

kenmerkend landschap. Vorm volgt functie. Op de minder geschikte gronden zijn bossen aangeplant en is er natuurgebied. De randen van de polder vormen interessante overgangen naar onder andere West-Friesland, het Amstelmeer, het eiland Wieringen en het IJsselmeergebied.

Landbouw en klimaat

De vraag is hoe om te gaan met deze landbouwgronden als het veranderende klimaat het technische watersysteem de komende eeuw steeds vaker op de proef stelt. Bovendien ligt deze polder in één van de laagste gebieden van Nederland: op 4-5 meter onder NAP. Nu al is er sprake van verzilting door zoute grondwaterstromen.

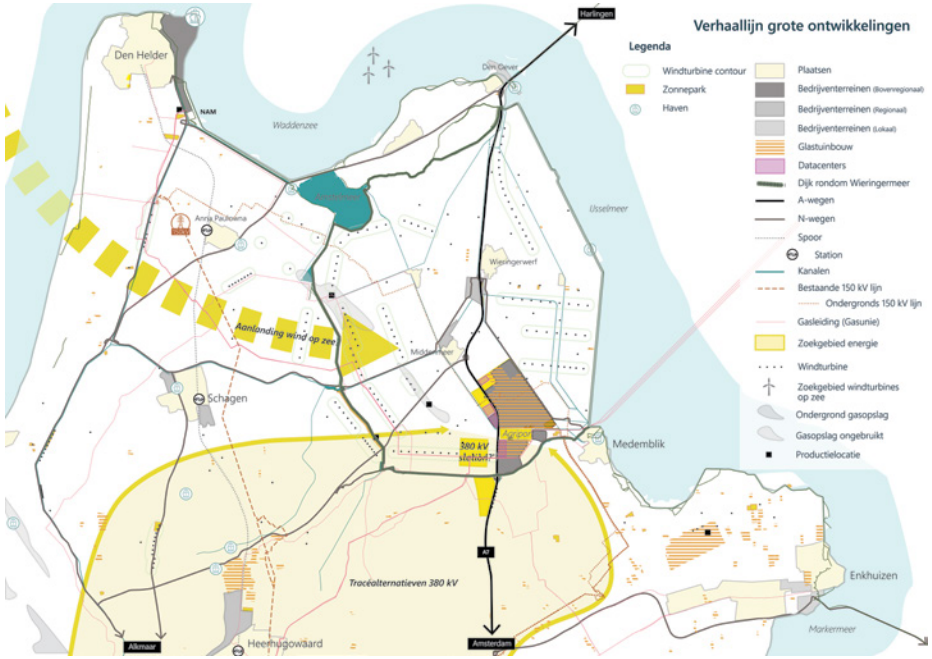
Daarnaast is de polder afhankelijk van het IJsselmeer voor de aanvoer van zoetwater, wat op termijn ook niet gegarendeerd is en waar binnen het hele IJsselmeergebied keuzes over worden gemaakt. Dit betekent dat de landbouw zich zal moeten aanpassen aan de lokale bodem- en wateromstandigheden, met meer verzilting en kans op langdurige droogte tot gevolg, door: meer water vast te houden in de bodem, de aanvoer op andere wijze te organiseren, in te zetten op andere (aanvullende) teelten, of anderszins.

Diverser landgebruik

De landbouw blijft de belangrijkste gebruiker van het landschap van de Wieringermeer, maar wel op een toekomstbestendige en volhoudbare manier. Niet alleen door de technische randvoorwaarden wordt de landbouw anders, het moet ook minder belastend zijn voor het natuurlijk systeem. Op allerlei manieren en schaalniveaus kan de ecologische basis worden versterkt; in de bodem, op de kavels, op schaal van de polder. Dit kan door in te zetten op zonering, extensivering, verbreding, groenblauwe dooradering, enzovoorts. Ruimtelijk lijkt de heldere structuur van de polder hier goede aanleidingen voor te bieden, door juist rond vaarten, sloten en linten in te zetten op een stevig groenblauw raamwerk dat ruimte biedt aan de natuur aan past bij de identiteit van het gebied. Dit raamwerk kan ook meteen werken als een recreatieve gebiedsstructuur, die aantakt op regionale structuren zoals de dijk, en aansluit op de kernen, waarmee die beter verbonden raken met het landschap.

Verhaallijn grote ontwikkelingen

De derde verhaallijn gaat over het grote ruimtelijk programma dat er in de polder is en bijkomt. De verhaallijn gaat voor een groot deel over het Agriport-gebied, waar grootschalige functies geconcentreerd zijn. De Wieringermeer is ruim opgezet, wat letterlijk ruimte biedt voor groot

Kaartbeeld van de Wieringermeer in vergelijking tot de rest van de kop vanuit 'grote ontwikkelingen' gezien. De Wieringermeer is niet los te zien van wat er verder in de Kop van Noord-Holland gebeurt

Kaartbeeld van Nederland met daarop aangegeven de windparken op zee (lichtblauw) en de plekken waar de elektriciteit aankomt op land (vierkantjes met blauwe rand). Dat zijn, met uitzondering van de Wieringermeer, allemaal haven- en industrieclusters op nationale schaal (donkerblauw). Het geheel is met elkaar verbonden met onder andere het 380kV-stroomnetwerk (indicatief weergegeven). De vraag is of de Wieringermeer 'past' binnen dit rijtje van energiegebieden en -plekken op nationaal niveau en hoe het zich hiervan kan onderscheiden

programma, in tegenstelling tot veel andere plekken in de regio 'past' het hier. De kavelgrootte en bebouwingskorrel is er veel groter dan in de rest van de polder. De afgelopen pakweg dertig jaar zijn er onder andere een groot windpark, een glastuinbouwcluster en enkele datacenters ontwikkeld. Dit vormt een nieuwe - technische - laag in de polder, als ruimtelijk dissonant van de dorpen en het open landschap. Linksom of rechtsom, is dit economisch een belangrijke ontwikkeling voor de regio geweest en kan dit grootschalige programma inmiddels niet meer als iets 'losstaand' gezien worden; het is een volwaardig onderdeel van de polder.

Nieuw programma

Om knelpunten in het elektriciteitsnet te voorkomen en de energietransitie op regionaal en nationaal niveau mogelijk te maken, wordt het hoogspanningsnet in de Wieringermeerpolder uitgebreid. Hiermee worden de bestaande en toekomstige knelpunten op 150 kV-niveau in Noord-Holland Noord opgelost, wordt de transportcapaciteit in Noord-Holland Noord toekomstbestendig uitgebreid, wordt een bijdrage geleverd aan de verduurzaming van de industrie en kan transport van windenergie mogelijk gemaakt worden. Concreet betekent dit: een aantakking op het 380kV-netwerk, een hoogspanningslijn vanuit het zuiden en een 380/150 kV hoogspanningsstation rond of op Agriport. Ook zal een deel van de elektriciteit van windparken op zee, via de regio, aan land komen. Ook dit vraagt om de nodige infrastructuur. Hoewel het op de schaal van de polder meevalt, zijn dit toch aanzienlijke oppervlakten die ruimtelijk goed ingepast moeten worden. De grootschalige ontwikkelingen passen goed bij de huidige ruimtelijke karakteristiek van dit gebied, maar let op: onderschat de schaal van de ontwikkelingen niet. Dit moet in samenhang met het hele Agriport-gebied worden aangepakt, opdat het ruimtelijk zo efficiënt mogelijk kan worden ingepast en er ruimtelijk het meeste wordt uitgehaald.

Sturende werking van netwerken

Deze ontwikkelingen zijn nodig om de energietransitie mogelijk te maken in de regio. Maar ze zetten ook iets in beweging. Netwerken, of het nu spoor, weg of elektriciteit is, hebben ruimtelijk een sterk sturende werking. Zeker wanneer hier straks veel stroom 'aanlandt', er goede verbindingen zijn met de rest van Nederland, en er al grote ontwikkelingen plaatsvinden, ligt het voor de hand dat dit een aanzuigende werking zal hebben op grootschalige en energie-gerelateerde bedrijvigheid. Wat en wanneer, dat is onzeker, maar de ruimtelijke impact kan in potentie zeer groot zijn.
De strategische betekenis van de

Groot bij groot - het windpark Wieringermeer heeft voor een ruimtelijke schaalsprong in de polder gezorgd

Wieringermeer op (inter)nationale schaal neemt alleen maar toe. Hoe daarmee om te gaan, inclusief de doorwerking op andere aspecten (waterveiligheid, leefbaarheid, het landschap, etc.) en in de tijd (lange termijn), vraagt om aandacht en een verhaal op schaal van Agriport, de polder en de regio Noord-Holland Noord. Energieplanologie is hier een belangrijk onderdeel van.

Conclusie

Zoals terug te zien in de verhaallijnen, speelt er veel tegelijkertijd in de Wieringermeer en hangen de gebiedsopgaven veelal samen met elkaar. Rollen en verantwoordelijkheden zijn sterk verdeeld en vaak ook onduidelijk. Dat maakt het ingewikkeld om doelgericht te kunnen handelen. Veel beslissingen 'hangen' nog 'in de lucht', omdat daar op dit moment nog geen concrete afspraken over gemaakt of besluiten over genomen zijn. Hoe dan toch verder te komen?

De analyse in verhaallijnen helpt om de opgaven beter in beeld te krijgen. Daarmee kan één en ander verder worden uitgezocht en/of uitgewerkt: inhoudelijk verdiepend en (ruimtelijk) verbredend. Tegelijkertijd moeten er ondertussen daadwerkelijke stappen worden gezet, zodat er aan de 'voorkant' van ontwikkelingen duidelijkheid is over hoe om te gaan met de kansen en dilemma's die deze met zich meebrengen. Tijdens het wachten op het 'wat' kan zo al voorgesorteerd worden op het 'hoe'. Want op welke manier moeten de oplossingen voor de vraagstukken die spelen straks ruimtelijk hun plek krijgen in de polder? Hoe kan de energie-opgave worden ingepast en waar moet er straks gewoond of geboert worden? Hoe kunnen grote ontwikkelingen bijdragen aan de kwaliteit van de polder? En hoe kan er worden omgegaan met onzekerheid en vormgegeven worden aan flexibiliteit?

Intermezzo

Water en bodem als basis

Voorafgaand aan de Mooi NL Werkplaats Wieringermeer heeft ontwerpbureau Smartland in opdracht van CRa de ‘Regiosessies bodem en water sturend’ georganiseerd. Parallel aan het proces van de Werkplaats Wieringermeer heeft Smartland hierop een verdiepende studie uitgevoerd.

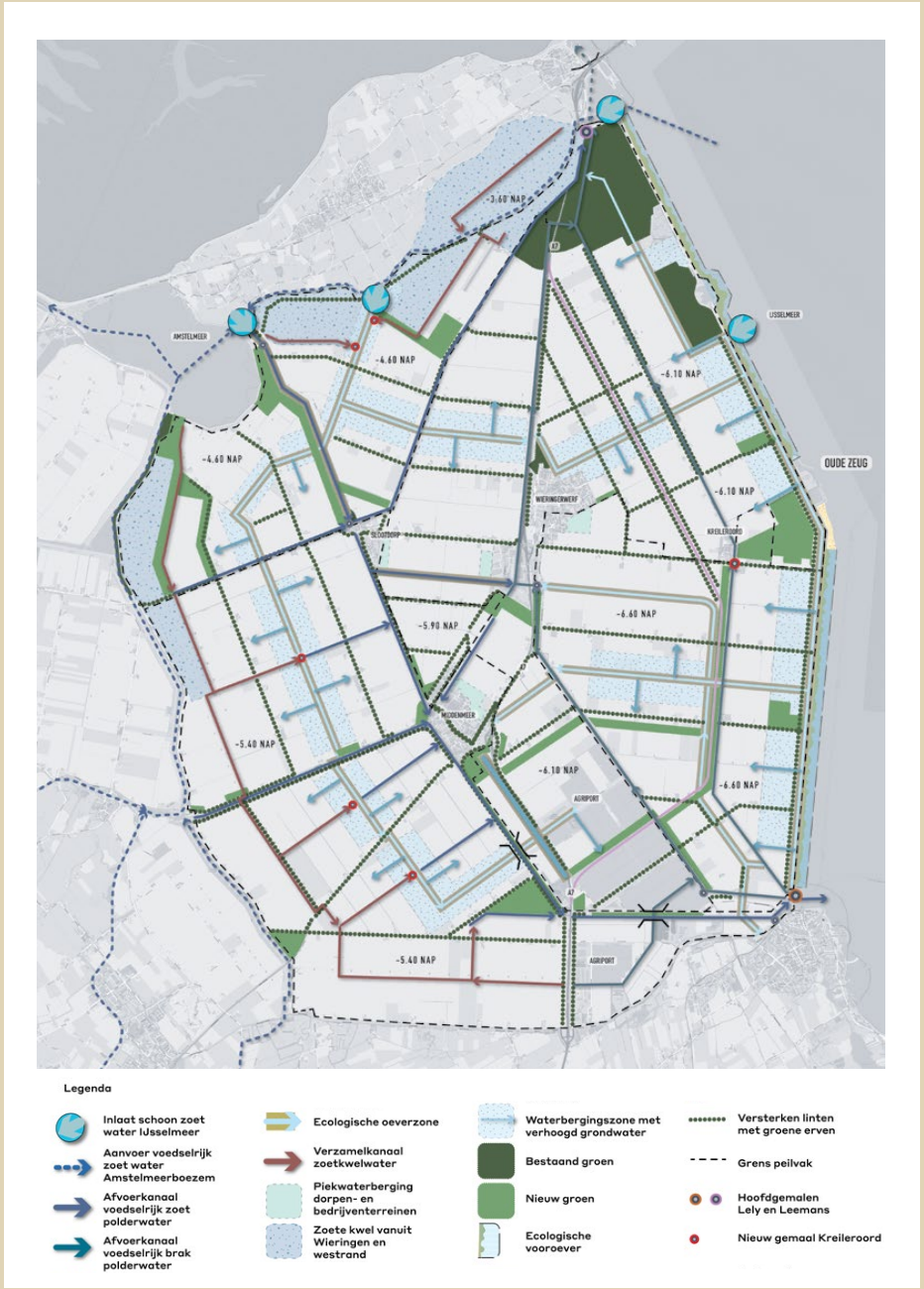
Tijdens de Regiosessies schetsten zij vier mogelijke scenario’s met verschillende thematische uitwerkingen, op basis van een verbeterd toekomstbestendig watersysteem. De scenario’s richten zich op natuur, energie, landbouw en leefbaarheid. Deze scenario’s, als ook het voorgestelde watersysteem en de analyse die eraan ten grondslag lag, zijn tijdens twee bijeenkomsten besproken en aangescherpt door een brede stakeholdersgroep. Deze stakeholdergroep was grotendeels hetzelfde als die van de Werkplaats Wieringermeer die erop volgde.

De belangrijkste inzichten van de scenariostudie zijn vertaald naar een geïntegreerd perspectief; een schetskaart met de belangrijkste kansen voor de polder zoals die tijdens de studie naar voren zijn gekomen. Daarin staan allereerst de te nemen maatregelen om het watersysteem toekomstbestendig en robuust te maken.

Daarnaast zijn ook maatregelen die betrekking hebben op het toekomstig landgebruik van de polder, meegenomen in de uitwerking. Het rapport van de Regiosessies vormde belangrijke input voor de Werkplaats Wieringermeer. 2

Parallel aan het proces van de Werkplaats Wieringermeer heeft Smartland een verdiepingsslag gemaakt in de uitwerking van het toekomstbestendige watersysteem. Het vernieuwde zoetwatersysteem voor de polder is verder geconcretiseerd en op basis hiervan is er een groenblauw raamwerk ontwikkeld met een natte (blauwe) en droge (groene) component.

Het rapport en het addendum zijn als een losse rapportage opgeleverd aan het College van Rijksadviseurs (CRa). Hiernaast ter illustratie één van de (concept) beelden uit het rapport.

De door Smartland ontworpen optimalisatie van het watersysteem van de Wieringermeer met op basis hiervan een opzet voor een groenblauw raamwerk (concept december 2025)

2. Ontwikkelprincipes
basis voor ruimtelijk perspectief

Uit de verhaallijnen die in het vorige hoofdstuk beschreven zijn, komt naar voren dat er meerdere opgaven spelen op verschillende schaalniveaus. De opgaven hebben een mate van onzekerheid die vraagt om flexibiliteit naar de toekomst toe. Flexibiliteit vanuit meerdere partijen met elk eigen belangen. Maar waarop ga je sturen, en wat laat je los?

In het tweede ontwerpatelier van de Werkplaats zijn twee uiterste ruimtelijke richtingen geschetst van hoe de verschillende functies en programma's een plek kunnen krijgen in de polder - met bijbehorende suggesties voor rollen en verantwoordelijkheden: een 'vaste' en een 'ontspannen' koers. Hiermee werden verschillende manieren van het (ruimtelijk en organisatorisch) omgaan met onzekerheden getest. Zo ontstond er houvast voor wat in de basis wel en niet wenselijk - dan wel nodig - is voor toekomstige ruimtelijke ontwikkeling. De inzichten die op zijn gedaan door te discussiëren over de uiterste richtingen, zijn vertaald naar zes ontwikkelprincipes, die in dit hoofdstuk worden toegelicht. De ruimtelijke richtingen waren een middel in het ontwerpproces, hierop wordt daarom verder niet ingegaan in dit werkboek.

Ontwerpatelier 2
Ruimtelijke richtingen

Ontwerpatelier 3
Handelingsperspectief

De eerste twee ontwikkelprincipes gaan over 'water en bodem' en 'ruimtelijke kwaliteit': ze vormen de basis voor de Werkplaats. 'Water en bodem' stond al centraal in het voorgaande gebiedsproces van het CRa en ruimtelijke kwaliteit is de kern van het MooiNL-programma, in het kader waarvan deze Werkplaats plaatsvindt. De overige vier ontwikkelprincipes zijn nadrukkelijk voortgekomen uit het gebiedsproces van de Werkplaats; ze reageren op de specifieke condities van de Wieringermeer en werken sturend bij de ontwikkelingen in de polder. Ze worden hierna elk apart toegelicht.

Het Dijkgat, een unieke plek langs de IJsselmeerkust, geschiedenis en ruimtelijke kwaliteit komen er samen

Meer vanuit water en bodem naar het landgebruik kijken moet overal in Nederland, ook in de polder

1. Versterk de ruimtelijke kwaliteit

De opgaven waar de Wieringermeer voor staat, brengen de boel in beweging. Het is zaak die beweging zo in te zetten, dat de regio meeprofiteert van de dynamiek die hier op gang komt. Dat geldt zeker ook voor het ruimtelijk raamwerk van de polder, waarbinnen dit allemaal plaats moet vinden. Maar ook als de ontwikkelingen niet (allemaal) doorgaan, kan er aan ruimtelijke kwaliteit worden gewerkt. Want ruimtelijke kwaliteit - wat gaat over belevingswaarde, gebruikswaarde, toekomstwaarde en herkomstwaarde - blijft een belangrijke troef voor de polder en een basis om op verder te bouwen. Het oorspronkelijke ontwerp en de heldere structuur vormt een stevig fundament, maar er is ook ruimte voor nieuwe kwaliteiten. Daarbij is ruimtelijke kwaliteit meer dan alleen 'mooi'; het gaat over passend bij de plek, over robuust en toekomstbestendig, over logisch en efficiënt, met ruimte voor flexibiliteit.

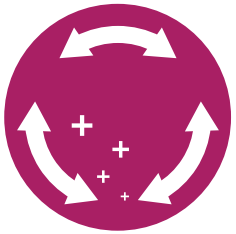
Werk daarom de eigenheid van de dorpen ruimtelijk verder uit, ontwikkel de condities voor een bodem- en watergevoeligere landbouw en verbeter bestaande bedrijventerreinen en Agriport. En gebruik nieuwe ontwikkelingen om de ruimtelijke structuur lokaal en op schaal van de polder te versterken.

2. Draag bij aan een robuust bodem- en watersysteem

Systeembegrip is essentieel en vormt het startpunt van gebiedsontwikkeling. Om met toekomstige ontwikkelingen om te gaan, wordt uitgegaan van de kwaliteiten van de regio en ontworpen op een manier die logisch is vanuit het natuurlijk systeem. Werken aan een robuust en ‘volhoudbaar’ bodem- en watersysteem ligt hierbij aan de basis.
De Wieringermeer is een laaggelegen polder die alleen door voortdurende technische ingrepen stabiel kan blijven functioneren. Tegelijkertijd biedt deze kunstmatige waterhuishoudkundige situatie wel degelijk kansen om het systeem gericht te versterken en toekomstbestendig te maken; door verzilting tegen te gaan, water langer vast te houden en zoetwater langer schoon te houden. De CRa-studie laat zien dat dit ook op de schaal van de polder kan; met een vernieuwd zoetwatersysteem dat niet alleen ‘werkt’ in het licht van een veranderend klimaat, maar dat ook nieuwe ecologische en recreatieve kwaliteiten oplevert.

Koppel daarom alle ruimtelijke ingrepen in het landschap óók aan het versterken van het watersysteem en het versterken van de bodemkwaliteit – en draag daarmee bij aan de totstandkoming ervan. Dit plaats alle ruimtelijke ontwikkelingen automatisch binnen een groter groenblauw raamwerk. Dat geldt bijvoorbeeld voor de inpassing van nieuwe bedrijvigheid, uitbreiding van dorpen, groenblauwe dooradering of de aanleg van nieuwe veilige (recreatieve) routes.

3. Werk toe naar meer samenhang en synergie

Een belangrijk deel van de opgave voor de Wieringermeer komt voort uit tegenstellingen: ontwikkelingen gaan ten koste van de landbouwgrond; kassen, datacenters en windturbines tasten de leefbaarheid aan; landbouw en bewoners staan verdere economische uitbreiding in de

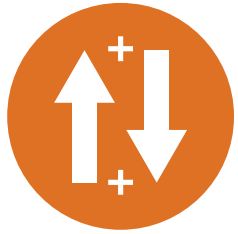

Samenhang en synergie tussen verschillende werelden gaat vaak over schaal

weg. De daadwerkelijke situatie is uiteraard complexer en genuanceerder, maar botsende belangen zijn er wel degelijk. Tegelijkertijd zijn de verschillende partijen aan elkaar verbonden; bewoners aan agrariërs aan ondernemers aan de overheid. Ze moeten het samen doen.

Wil de Wieringermeer uit de tendens komen waarbij alles het gebied ‘overkomt’, dan is het aanvliegen van de opgaven vanuit de samenhang essentieel. Dat begint met een besef dat de verschillende ‘verhaallijnen’ elkaar nodig hebben, bij elkaar horen en niet zonder elkaar kunnen.

Grijp daarom bij alle ingrepen in de polder de grootste spanningen aan en werk die uit naar kansen voor synergie en aansluiting. Door ruimtelijke structuren te koppelen en uit te breiden, opgaven te verweven en meekoppelkansen te benutten. Het samen doen, vanuit vertrouwen en gericht op meerwaarde voorbij het eigen belang.

4. Versterk vertrouwen en lokale kracht

Het proces en de komst van windmolens en datacenters hebben geleid tot vermindering van het vertrouwen van bewoners in de overheid. De gemeente werkt aan het

Nieuwe vormen van gebiedseigen kracht en identitet, zoals de ontwikkelingen rond de Terp in Wieringerwerf

herstellen van het vertrouwen., maar de opgaven, transities en ontwikkelingen die in het verschiet liggen zetten de relatie alsnog onder druk. Tenzij er samen wordt gewerkt en men gezamenlijk gaat voor kwaliteit. Het is daarom van belang dat de overheden samen duidelijke doelen stellen en zich hier voor de lange termijn aan committeren – om zo met één stem voor te sorteren op de strategische keuzes die op gegeven moment gemaakt moeten worden

Daarbij is, vanuit alle overheden, het begrip nodig dat zorg en aandacht voor het gebied moet komen vanuit vertrouwen en samenwerking met elkaar en met de omgeving. Wederkerigheid en balans zijn sleutelwoorden die gaan over geven en ontvangen, maar wel vanuit een overtuiging dat ieder er beter van wordt. Dit betekent commitment vanuit een wens om samen kwaliteit te realiseren in de Wieringermeer, niet vanuit de wens om er ieder voor zichzelf het hoogst haalbare uit te halen. Dat betekent aanwezig zijn en inzetten op gelijkwaardigheid, goede communicatie, flexibiliteit, respect, empathie.

Zet daarvoor in op het actief betrekken van bewoners en ondernemers, geef ze de kans maar ook de verantwoordelijkheid om zelf zo veel mogelijk invulling te geven aan waar en hoe deze ontwikkelingen en transities plaats gaan vinden. En om de randvoorwaarden mede te bepalen en vorm te geven. Door aan de voorkant mee te denken en vertrouwen rol te krijgen – onder begeleiding en met steun van gemeente en andere overheden. Dat gebeurt beter aan de voorkant, dan achteraf.

5. Ontwikkel een stevig ruimtelijk raamwerk

De ruimtelijke ontwikkelingen die in het verschiet liggen, zijn niet eenduidig te vatten. Dat geldt voor grote energie-ontwikkelingen maar ook voor de woningbouw, de transitie van de landbouw en andere ontwikkelingen. Hoe om te gaan met deze onzekerheid en toch uit te gaan van het versterken van het landschappelijke raamwerk van de polder, is een belangrijke opgave.

De ruimtelijke opbouw van de polder biedt houvast en geeft ook richting aan de ontwikkelingen: wat past waar onder welke condities? Gebruik het landschappelijke raamwerk als basis voor alle toekomstige ontwikkelingen. De grote maat, heldere lijnen, logische indeling – ze gaan al 100 jaar mee en kunnen tegen een stootje. Tegelijkertijd is versterking en uitbreiding van dit raamwerk wenselijk, om de kwaliteit op peil te houden en om ruimte te bieden aan alle ruimtelijke opgaven die op het gebied afkomen. Dat gaat behalve om de grote schaal, ook om de kleine schaal, zoals de erven, linten en dorpsranden. Het gaat om bestaande kwaliteiten versterken en nieuwe kwaliteiten toevoegen, waarmee er ook een diverser landschappelijk beeld kan ontstaan.

Ga uit van een helder ruimtelijk raamwerk op schaal van de polder, dat vervolgens geleidelijk kan worden uitgewerkt en ingevuld. Dat geldt voor alle drie verhaallijnen: een stevig groenblauw casco voor het landgebruik, kloeke uitbreidingen rond de dorpen (afhankelijk van de behoefte) en een forse investering in de landschappelijke inpassing van Agriport en evt. uitbreidingen daarvan. Nu beginnen en iets te ruim in de jas, om ook naar de toekomst flexibel te blijven, passend bij de ruimtelijke structuur van de polder, met een specifieke uitwerking per plek.

De watergangen en laanbeplantingen vormen een goede basis voor een robuust ruimtelijk raamwerk

6. Maak een integraal ruimtelijk plan

Er staat veel te gebeuren in de Wieringermeer en de regio. Er moeten woningen gebouwd worden, de bereikbaarheid moet verbeterd worden, bedrijvigheid moet een plek krijgen. Daar komen ook de aanlanding van elektriciteit van windparken op zee bij, en de aansluiting van de regio op het 380kV-net. De aansluiting op het 380kV-net is nodig om het elektriciteitsnetwerk in de regio op peil te houden, maar kan op zichzelf ook weer een aanzuigende werking hebben op allerlei nieuwe bedrijvigheid. Dat is de ruimtelijk sturende kracht van netwerken.

Dit biedt een enorme kans voor de Wieringermeer, en voor de hele kop van Noord-Holland. Hier kan op termijn een onderscheidend economisch profiel worden uitgebouwd met een stevige en onderscheidende energie-tak, en aansluitend op de bestaande bedrijvigheid in de regio. Dit kan een impuls zijn om mensen naar het gebied te trekken en dorpen, voorzieningen en infrastructuur uit te breiden.

Maak daarvoor samen met alle gebiedspartijen een integraal ruimtelijk plan, dat ook hier weer aan de voorkant wordt ontwikkeld. Een plan dat uitgaat van de wenselijke ontwikkelingen op de lange termijn. Gebruik daarbij de grootschalige ontwikkelingen die nu nodig zijn om voor te sorteren op de wenselijke richting en de ruimtelijke ingrepen die daarvoor nodig zijn: de dynamiek die er nu is, als vliegwiel voor de regio.

Een integraal plan gaat verder dan 'inpassing' - het gaat uit van de sturende werking van grote ontwikkelingen en zet die in voor de hele gemeenschap

Intermezzo

Op pad met Vitruvius

Samenvatting en reflectie door curator Alexandra Sonnemans

Op 28 oktober 2025 vond binnen de Werkplaats Wieringermeer de eerste maatschappelijke dialoog plaats in de vorm van een veldbezoek door de polder. Curator maatschappelijke dialoog Alexandra Sonnemans ontwikkelde hiervoor, in samenspraak met de projectleider, ontwerpers en werkplaatscoalitie, een programma met een route, reflectieve kernvragen en externe sprekers. Zo werd het gesprek over de ruimtelijke opgaven en de ontwikkelde richtingen van het ontwerpend onderzoek letterlijk op ooghoogte in het gebied gevoerd.

Samen met ontwerpers, beleidsmakers, lokale betrokkenen en externe gasten werd verkend welke waarden en spanningen in de Wieringermeer zichtbaar worden – en wat dat betekent voor toekomstige keuzes.

De route voerde langs vijf haltes en intermezzos in de bus: Leven van de Wind, Dijkmagazijn Wieringerwerf, Gemaal Lely & observatie Agriport A7, De Terp (Wieringerwerf) en De Viskringloop. Bij elke stop lag het accent op een andere invalshoek, waarbij steeds de onderlinge samenhang en spanning tussen herkomst, gebruik, beleving en toekomst is bevraagd. Volgens deze logica – gebaseerd op Op pad met Vitruvius, waarin ruimtelijke kwaliteit wordt verbonden aan concrete plekken, ervaringen en verhalen – ontstond ruimte voor gesprekken over de maakgeschiedenis van de polder, actuele ruimteclaims en de vraag welke condities nodig zijn om kwaliteit en leefbaarheid mee te laten groeien.

Doel en aanpak

Het veldbezoek had als doel gezamenlijk te reflecteren op de waardekaders van waaruit aan de gebiedsopgave gewerkt wordt, en deze niet alleen te bespreken maar ook te ervaren. Hoe werken grote ruimtelijke opgaven – van landbouw en water tot nieuwe vormen van gebruik en ontwikkeling – door in een landschap dat ooit met een duidelijke maakvisie is vormgegeven en vandaag dagelijks wordt bewoond en gebruikt? Door het gesprek op locatie te voeren ontstond ruimte voor gezamenlijke waarneming, het vergelijken van tijdlagen en het expliciteren van waarden die in kaart- en tafelgesprekken minder vanzelfsprekend naar voren komen.
De maatschappelijke dialoog was bovendien bedoeld als voeding en toets voor het ontwerpend onderzoek: niet alleen “wat is wenselijk?”, maar vooral “wat vraagt het gebied?” en “onder welke voorwaarden kan ontwikkeling bijdragen aan ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid?”

On tour: op bezoek bij het Dijkmagazijn bij het Dijkgatbos, waar initatiefnemer Marlies Buurman toelichting gaf op de voorgeschiedenis en de toekomstplannen voor deze unieke plek langs de dijk

Om het gesprek te verdiepen, zijn naast de werkplaatsdeelnemers ook externe sprekers uitgenodigd: fotograaf en onderzoeker Theo Baart, sociaal geograaf en historicus Willem van der Ham, beeldend kunstenaar Pé Okx, Rein Koolen van het Historisch Genootschap Wieringermeer, Ina Hoogenbosch-Glas van Stichting Cultureel Erfgoed Begraafplaats Wieringmeer, Marbel de graaf (eigenaar Leven van de Wind), Marlies Buurman (DIJK/ Culture Matters) en Marco Kerssens (gemeente Hollands Kroon). Architect en erfgoedadviseur Sara Stroux was uitgenodigd als kwaliteitsluisteraar.

Thematiek en lessen

Door de route heen kwamen drie terugkerende vragen naar voren:

- Maakbaarheid en tijdlagen: wat vertelt de oorspronkelijke poldervisie ons, en hoe verhoudt die zich tot hedendaagse opgaven?
- Kwaliteit en wederkerigheid: hoe ontstaat wederkerigheid tussen nieuwe ontwikkelingen, het landschap en de gemeenschap, zodat ruimtelijke, sociale en ecologische waarden elkaar versterken?
- Samenhang tussen schaalniveaus: hoe verbind je het systeemlandschap met de menselijke maat?

Hieronder per halte de kern en de belangrijkste gespreksthema's.

Halte 1 – Leven van de Wind
De start bij Leven van de Wind maakte de agrarische laag van de polder direct concreet: een productiegebied dat tegelijk drager is van familiegeschiedenissen, ondernemerschap en dagelijkse praktijk. Het gesprek ging over de manier waarop landbouwbedrijven zoeken naar evenwicht tussen economische zekerheid, verduurzaming en ruimtelijke inpassing – en over de vraag wat 'ontwikkelruimte' betekent in een gebied waar meerdere nationale claims samenkomen.

Onderweg
Als visueel en reflectief intermezzo verbond Theo Baart de polder als ontworpen project aan de vraag hoe 'adaptief' dat ontwerp vandaag is. Het intermezzo gaf woorden aan een spanning die later op meerdere plekken terugkwam: de kracht van de openheid, zichtlijnen en structuur enerzijds, en de kwetsbaarheid daarvan bij grootschalige toevoegingen anderzijds.

Halte 2 – Dijkmagazijn Wieringerwerf
Bij het dijkmagazijn kwam de ontstaanswijze van de polder samen met de vraag hoe watererfgoed vandaag opnieuw betekenis kan krijgen. Het gesprek verbond dijkversterking en waterbeheer aan culturele en maatschappelijke aspecten: wat vraagt het om waterstructuren niet alleen functioneel, maar ook leesbaar en beleefbaar te houden? De dijk werd besproken als grens, drager en publieke ruimte – en als aanleiding om erfgoed te benaderen als actief onderdeel van toekomstige ontwikkeling.

Onderweg: Gemaal Lely & observatie Agriport A7
Deze halte legde twee tijdlagen van maakbaarheid naast elkaar: het gemaal als voorbeeld van integrale ontwerpkracht (techniek, architectuur en visie) en Agriport als hedendaags productielandschap waarin schaal en efficiëntie dominant zijn. Het gesprek ging nadrukkelijk niet over veroordelen, maar over het scherp krijgen van de vraag: wat is er nodig om grootschalige economische functies opnieuw te verbinden met ruimtelijke kwaliteit, architectonische waarde en landschappelijke samenhang? Daarbij kwam ook de tijdsvraag op tafel: hoe kijken we over 50–100 jaar naar wat we nu toevoegen?

Willem van der Ham plaatste de Wieringermeer in de langere lijn van de Zuiderzeewerken als nationaal project waarin techniek, planning en samenleving samen werden ontworpen. Waar eerdere droogmakerijen sterk vanuit een ingenieursblik zijn opgezet, benadrukte hij dat het Zuiderzeeproject ook een sociaal experiment was: een nieuw land waarin niet alleen water en bodem, maar ook dorpen, gemeenschappen en toekomstbeelden werden georganiseerd. Het Gemaal Lely noemde hij daarbij een krachtig symbool van vertrouwen in de toekomst: een gebouw waarin techniek en architectuur samenvallen en dat de polder als systeem letterlijk mogelijk maakte. Die historische laag maakte de sprong naar het heden scherp: wat betekent 'ontwerpkracht' vandaag, wanneer nieuwe functies (energie, data, logistiek) opnieuw de maat en het beeld van het landschap bepalen?

Halte 4 – De Terp (Wieringerwerf)
De Terp bracht de sociale structuur van de polder in beeld: bewonersinitiatieven, voorzieningen en de vraag hoe leefbaarheid georganiseerd wordt in een gebied dat in toenemende mate 'meedoet' aan nationale transities. Het gesprek ging over zelforganisatie, vrijwillige inzet en kwetsbaarheid, en over de rol van overheid: wanneer faciliterend, wanneer sturend, en hoe behoud je draagkracht wanneer de omgeving sterk verandert?

Halte 5 – De Viskringloop
De Viskringloop bracht een ander type ontwerpkracht in beeld: niet gericht op beheersen en optimaliseren, maar op herstellen en verbeelden. Het gesprek verbond ecologie, water en beleving: wat betekent 'maakbaarheid' in een tijd waarin water, bodem en leven weer richtinggevend worden? En welke rol kunnen kunst en ontwerp spelen in productielandschappen die opnieuw veerkracht moeten opbouwen?

Reflectie
Het veldbezoek maakte zichtbaar dat de Wieringermeer niet alleen een technisch en economisch systeem is, maar ook een sociaal en cultureel landschap. De sterke gemeenschap en de leesbare structuur van de polder kwamen naar voren als dragende kwaliteiten, die tegelijkertijd onder druk staan door grootschalige ontwikkelingen met weinig terugkoppeling naar de leefomgeving.

Een terugkerend punt was de vraag naar wederkerigheid: welke tegenprestaties, investeringen of afspraken horen bij nieuwe ontwikkeling – sociaal, ruimtelijk en ecologisch? Niet als sluitpost, maar als onderdeel van het systeem en de identiteit van de polder.

De waarnemingen, presentaties, reflectieve kernvragen en gesprekken waren voeding voor het (verdere) ontwerpend onderzoek binnen de werkplaats. Dit intermezzo biedt een samenvattend beeld van het veldbezoek; een volledig overzicht van route, programma, betrokkenen en het halteverslag is te vinden in het volledige verslag (zie bijlage).

Alexandra Sonnemans
Curator maatschappelijke dialoog regionale werkplaatsen (ARO)
december 2025

3. Perspectieven
ruimtelijke strategieën en bouwstenen

Voortbouwend op de drie verhaallijnen uit de analyse, is per verhaallijn een perspectief opgesteld met ruimtelijke strategieën en bouwstenen. Hiermee is een slag gemaakt in het ruimtelijk vertalen van de hiervoor beschreven ontwikkelprincipes naar de polder. Deze perspectieven zijn bedoeld als bouwstenen om te werken aan ruimtelijke kwaliteit en tegelijkertijd invulling te geven aan het aanpakken van de opgaven. Het is nadrukkelijk geen visie, maar geeft inzicht in diverse oplossingsrichtingen en de samenhang daartussen. Ze dragen afzonderlijk en in samenhang bij aan het versterken van de coherentie tussen de thema's die in de polder een rol spelen. De verhaallijnen zijn dan ook uitgewerkt vanuit het bewustzijn van de interactie met de andere verhaallijnen.

De perspectieven zijn gebaseerd op de kansen die zijn uitgesproken tijdens de eerste twee ontwerpateliers. Deze zijn middels ruimtelijk ontwerp verkend en verder uitgewerkt. Het is geen compleet overzicht, er zijn ook andere oplossingsrichtingen mogelijk. Het geeft een beeld van hoe aan het landschap van de polder kan worden gewerkt. De uitwerkingen zijn geen concrete voorstellen, maar illustratief bedoeld. Zo wordt zichtbaar wat de strategieën ruimtelijk kunnen opleveren. Bij de uitwerking van de perspectieven is de link gelegd met de Handreikingen Ruimtelijke Kwaliteit, opgesteld door Mooi Nederland.

Ontwerpatelier 2
Ruimtelijke richtingen

Ontwerpatelier 3
Handelingsperspectief

Perspectief voor de verhaallijn ‘bewoners’

Een perspectief voor de bewoners binnen de context van deze studie, begint met het organiseren van bewoners, om deze vervolgens te verbinden met wat er speelt in de polder. Het laat ze actief en aan de voorkant mee denken over hun eigen toekomst, versterkt de relaties met de grootschalige bedrijvigheid (nu en straks) en gaat uit van sterkere dorpen die liefst hun voorzieningen behouden, maar in ieder geval aan kwaliteit winnen.

Dorpsvisies vanuit kwaliteit

Door bewoners van dorpen met hulp van professionals eigen dorpsvisies te laten maken, kan de gewenste ontwikkelrichting voor ieder dorp wordt uitgewerkt. Die dorpsvisies gaan uit van kwaliteit. Dat kan samen komen in een gebiedsprogramma en gebiedsfonds dat de sociaaleconomische basis sterkt, en waarmee de dorpen vooruit kunnen komen. Bewoners kunnen nu aan de slag met hun dorpsvisies, zodat de baten ten gevolge van de grote ontwikkelingen, hier straks ook echt inzetbaar zijn. Waarbij de overheden een rol hebben om vertrouwen en ondersteuning te geven om dit ook echt voor elkaar te krijgen. Zo kan de gemeente fungeren als ‘loket’ om subsidies en investeringen in het gebied te koppelen aan de initiatieven van bewoners. Dit om het gebied daarmee weer meer op een positieve en zichzelf versterkende koers te krijgen. De 100-jaarsviering kan worden gebruikt als aanleiding om een paar structurele opgaven landelijk onder de aandacht te brengen.

Strategieën

Opstellen van dorpsvisies vanuit ruimtelijke kwaliteit, waarmee baten vanuit grote ontwikkelingen inzetbaar zijn voor de bewoners, gekoppeld aan een gebiedsfonds

Meer verbinding met Agriport: ruimtelijk, qua voorzieningen, vanuit bedrijvigheid, en door ondernemers en bewoners bij de ontwikkelingen te betrekken

Doorbouwen op de ruimtelijke logica van de dorpen, daar woningen en voorzieningen concentreren en dit in een ruim opgezet ruimtelijk raamwerk

Ruimtelijke kenschets van Slootdorp, als ‘typisch’ polderdorp vergelijkbaar met de andere vier dorpen in de polder. Met de historische kern rondom kruispunt van waterwegen en linten **(1)**, stevige groene randen en sportvelden **(2)**, maar ook veel achtertuinen aan het landschap **(3)**, bedrijvigheid die de sprong over het water heeft gemaakt **(4)** en de verschillende linten met een sterke groene mantel rondom het erf **(5)**

Een ruim fietspad ligt er al, maar er kan op meer manieren worden gewerkt aan een meer aantrekkelijk, veilig en toegankelijk Agriport; met meer groen, minder hekken, gedeeld openbaar vervoer, en andere ingrepen - om geleidelijk aan te werken

Verbinding met Agriport

De relatie van de polderbewoners met het Agriport-gebied kan versterkt worden door op meerdere niveaus meer aansluiting te zoeken tussen de twee. Qua bedrijvigheid en het aansluiten op de lokale economie en werkgelegenheid – met kansen voor de lokale bedrijventerreinen. Door te onderzoeken of de ontwikkelingen op Agriport kunnen bijdragen aan het op peil houden van het voorzieningenniveau in de dorpen, bijvoorbeeld het openbaar vervoer of de dorpswinkel. Praktische ingrepen die Agriport meer toegankelijk maken zoals veilige aantrekkelijke routes, kunnen ook

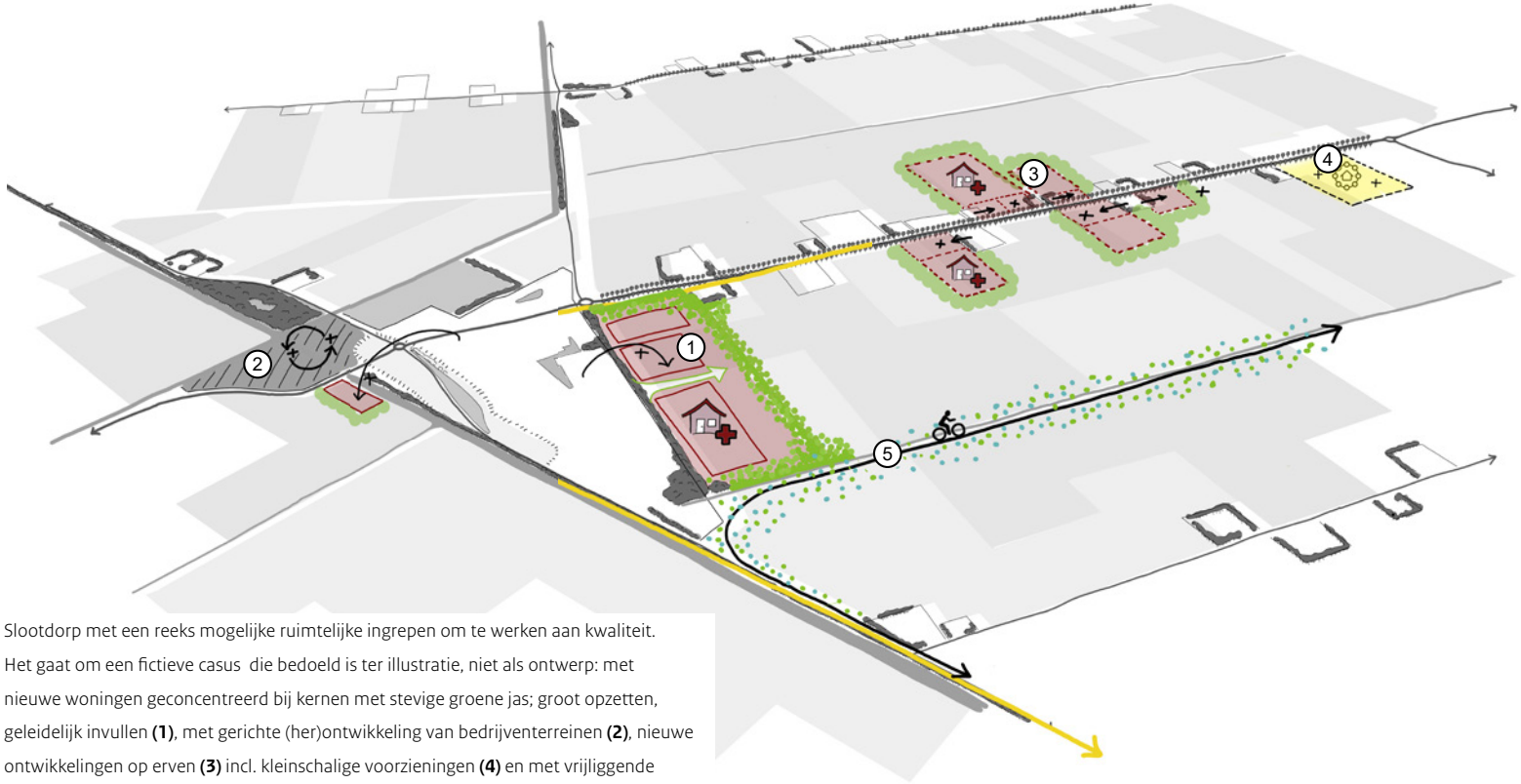
bijdragen. En bewoners en ondernemers kunnen mee denken over de criteria voor bedrijven bij opdat er wederzijds begrip kan ontstaan over de wensen en (on) mogelijkheden bij (her)ontwikkeling van bedrijfsterreinen. Ook op de schaal van Noord-Holland Noord kan worden onderzocht wat het onderscheidende karakter van de Wieringermeer kan zijn en hoe kunnen inwoners en ondernemers hierop aan kunnen worden gehaakt, bijvoorbeeld in relatie tot onderwijs en kennisontwikkeling.

Dorpsrand Wieringerwerf. Kan hier op termijn een geheel 'eigen' dorpsrand ontstaan die past bij het karakter, de maatvoering van de polder en bij de wensen van de dorpsbewoners?

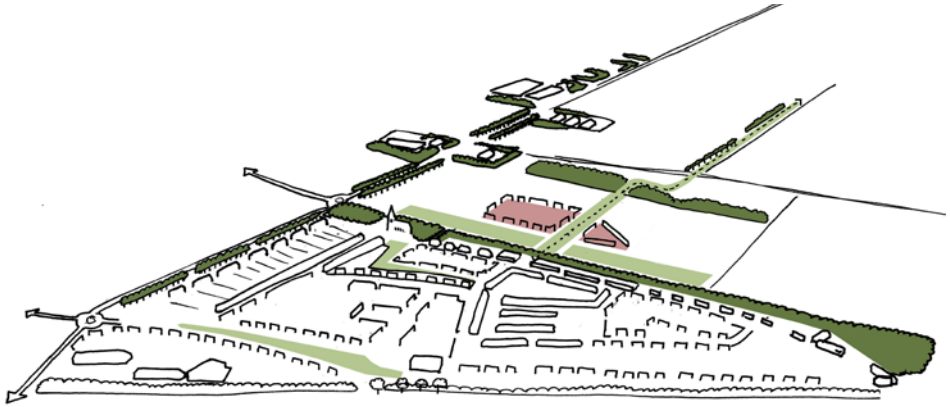
Oude luchtfoto van Slootdorp waarop de ruime hoofdstructuur zichtbaar is die ook vandaag de dag nog herkenbaar is. Deze structuur is vervolgens geleidelijk ingevuld, een mooie referentie voor nu

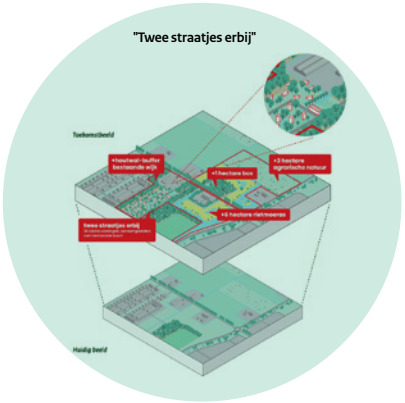
Slootdorp met een reeks mogelijke ruimtelijke ingrepen om te werken aan kwaliteit. Het gaat om een fictieve casus die bedoeld is ter illustratie, niet als ontwerp: met nieuwe woningen geconcentreerd bij kernen met stevige groene jas; groot opzetten, geleidelijk invullen **(1)**, met gerichte (her)ontwikkeling van bedrijventerreinen **(2)**, nieuwe ontwikkelingen op erven **(3)** incl. kleinschalige voorzieningen **(4)** en met vrijliggende fietspaden op hoofdroutes in het poldergrid **(5)**

Doorbouwen op de dorpslogica

Door de woningbouwopgave vooral bij de dorpen te concentreren, kan dit bijdragen aan het sterker maken hiervan, vooral ook voor het behoud en aantrekken van voorzieningen. Het bundelen en eventueel samenvoegen van programma in de grotere dorpen kan mogelijk nodig zijn om de voorzieningen voor de hele polder op peil te houden. De ontwikkelingen in Wieringerwerf rond Campus de Terp zijn hier een goed voorbeeld. De oorspronkelijke 'opzet' van de Wieringermeerdorpen, kan hier een bruikbare referentie voor zijn. Dit gaat uit van een ruim opgezet ruimtelijk raamwerk dat met de tijd kan worden ingevuld. En dat in tegenstelling tot de oorspronkelijke variant, ook ruimte kan bieden aan andere invullingen, zoals dorpsgroen, waterberging of andere invullingen die de relatie met de kern en het landschap versterken. Op termijn kunnen deze uitbreidingen verdichten, of mocht er minder animo zijn, dan kunnen hier alsnog ruim opgezette en onderscheidende buurten ontstaan. Door de koppeling te zoeken met andere opgaven en invullingen, kan ook het financiële model anders worden. Er kan bij wijze van spreken nu begonnen worden met het aanleggen van de structuur om dit de komende twintig-dertig jaar geleidelijk in te vullen, afhankelijk van de vraag en behoefte.

Hoe zou een dorpsuitbreiding er uit kunnen zien? Bijvoorbeeld als een ruime uitbreiding die vervolgens geleidelijk ingevuld kan worden. In dit geval is de hoofd-groenstructuur al aangelegd en zijn de eerste woningen net gebouwd

Uit de handreiking Handreiking Nieuwe natuur en klein wonen (p. 79) - het concept van 'twee straatjes erbij', waarbij kleinschalige woninguitbreiding wordt gecombineerd met nieuwe natuur en een opwaardering van de bestaande dorpsrand. Heel toepasbaar voor de kleinere dorpen in de polder, waar niet veel woningen worden voorzien maar waar wel een kwaliteitsimpuls en kleinschalige uitbreidingen wenselijk zijn

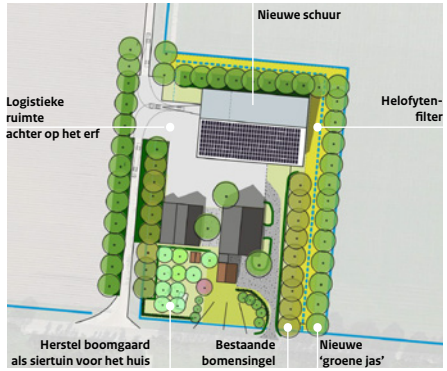

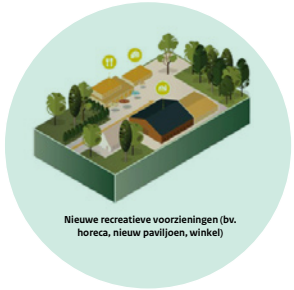
Bij uitbreidingen moet ook ruimte zijn voor informele kwaliteiten zoals volkstuinen. Combinaties met andere functies (waterberging, natuur) zijn ook mogelijk

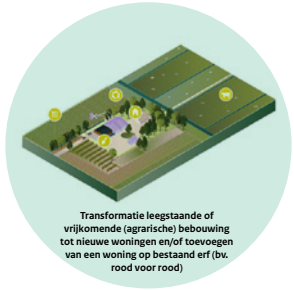

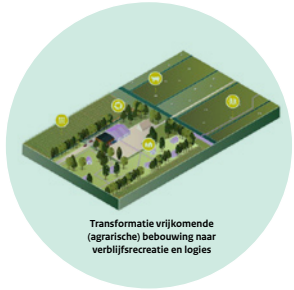
Ruim opgezette dorpsuitbreidingen in een stevige groene jas, vormen de basis voor een verstedelijkingsmodel voor de Wieringermeer. Het dorp Nagele in de Noordoostpolder, is een bruikbare referentie

Ruimtelijke kwaliteit in de polder werkt door de schalen heen door, tot op het erf. Van Paridon x de Groot heeft onder andere de kwaliteiten van het typische Wieringermeerse erf in beeld gebracht en hoe dit bij transformatie, uitbreiding of andere ontwikkelingen, met oog voor kwaliteit kan worden doorontwikkeld

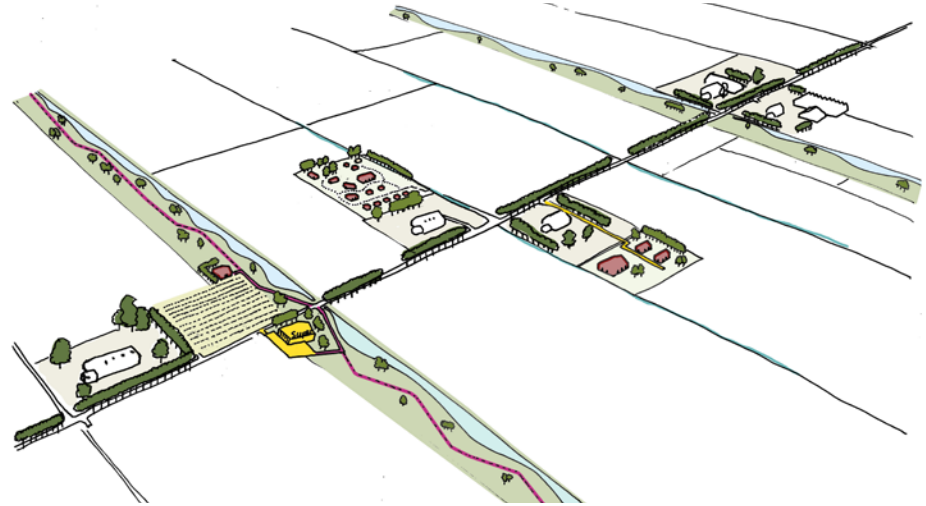

Nieuwe recreatieve voorzieningen (bv. horeca, nieuw paviljoen, winkel)

Transformatie leegstaande of vrijkomende (agrarische) bebouwing tot nieuwe woningen en/of toevoegen van een woning op bestaand erf (bv. rood voor rood)

Transformatie vrijkomende (agrarische) bebouwing naar verblijfsrecreatie en logies

De Handreiking Overgangsgebieden in Transitie bevat een ruime selectie van bouwstenen waarmee gewerkt kan worden aan verbreding en extensivering van landbouwgebieden. In deze voorbeelden gaat het over verschillende vormen van extensieve recreatie en woningbouw op en rond bestaande erven

Ruimtelijke uitwerking van een agrarisch lint waar ingezet wordt op recreatief megebruik, natuurontwikkeling (groenblauwe dooradering) en nieuwe woonvormen op het erf - met behoud van het landbouwkundig gebruik

Perspectief voor de verhaallijn ‘landgebruik’

Een perspectief voor het landgebruik gaat uit van een integrale blik op het agrarisch gebied van de toekomst, waarin een stevige ruimtelijke zonering en structuur ruimte biedt aan landbouw, natuur en recreatie – en tegelijkertijd nieuwe ruimtelijke en landschappelijke kwaliteiten toevoegt. Het gaat over optimalisatie van het watersysteem, het versterken van de relatie met de kust en over meer divers gebruik van het landschap.

Volhoudbaar watersysteem

Het waterschap kan, samen met provincie en Rijk (voor een groot deel eigenaar van de grond) een verbeterd zoetwatersysteem voor de polder uitwerken, dat is afgestemd op wat er gebeurt in het IJsselmeergebied (RWS) en in de rest van het regionale watersysteem. Dat kan de landbouw in de polder ook op lange termijn van een robuuste basis voorzien. Het kan daarnaast uitmonden in een nieuwe groenblauwe hoofdstructuur voor de polder waar zowel het agrarisch landgebruik als natuur en (extensieve) recreatie baat bij heeft. Daar hoort een ontwikkelmodel bij om dit gefaseerd te kunnen ontwikkelen en een verhaal over de mogelijke financiering hiervan – een gebiedsfonds bijvoorbeeld. En het is onderdeel van een totaalpakket van grote en kleine ingrepen vanuit publiek en privaat, waarbij alle partijen bijdragen met maatregelen; met onder andere een optimalisatie van de aanvoer vanuit het IJsselmeer en zelf water vasthouden d.m.v. zoetwaterlenzen. Het koppelen van de wateropgave aan de opgaven voor meer natuur, een duurzamere landbouw, en die voor gebiedseigen recreatie, is een ruimtelijk efficiënte en bij de polder passende ingreep, die het landschappelijk raamwerk van de polder een flinke boost kan geven.

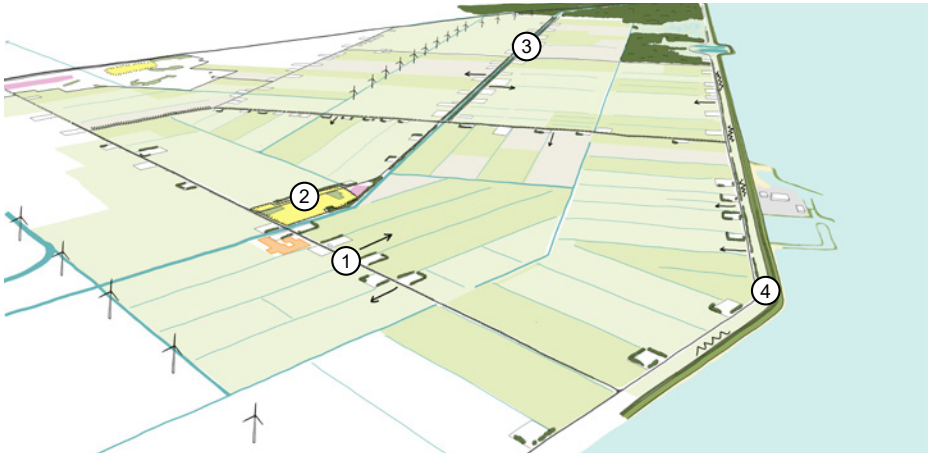

Strategieën

Werken aan een volhoudbaar watersysteem dat zowel de landbouw, de natuur als de recreatie van een robuuste onderlegger voorziet en dient als groenblauw raamwerk

Inzetten op een brede kustzone waarin waterveiligheid, de relatie met het IJsselmeer, natuur en recreatief gebruik samengaan

Stimuleren van een meer divers en onderscheidend landgebruik dat past bij de condities en de cultuur van de polder

Ruimtelijke kenschets van het kenmerkende poldergrid - aan de oostkant van het gebied. Met de linten die de polderstructuur volgen en zicht bieden op de grote maat van de polder **(1)**, met kernen rond kruisingen van weg en water **(2)**, met flinke boomstructuren rondom kanalen **(3)**, en met de dijk als obstakel in de (visuele) relatie tussen polder en IJsselmeer **(4)**

Onderdeel van een nieuw wateraanvoersysteem voor de polder: het Amstelmeerkanaal

Nu al aantrekkelijk, maar de dijkzone heeft de potentie om een stevige ruimtelijke drager te zijn

Een brede kustzone

Inzetten op de ontwikkelingen van de randen van de polder, met nadruk op de IJsselmeerkust, kan de polder minder in zichzelf gekeerd doen worden. De IJsselmeerkust kan van een harde lijn een brede zone worden –minder met de rug naar het IJsselmeergebied toe. Hier zijn ook mogelijkheden voor natuurontwikkeling en recreatief medegebruik, niet per se

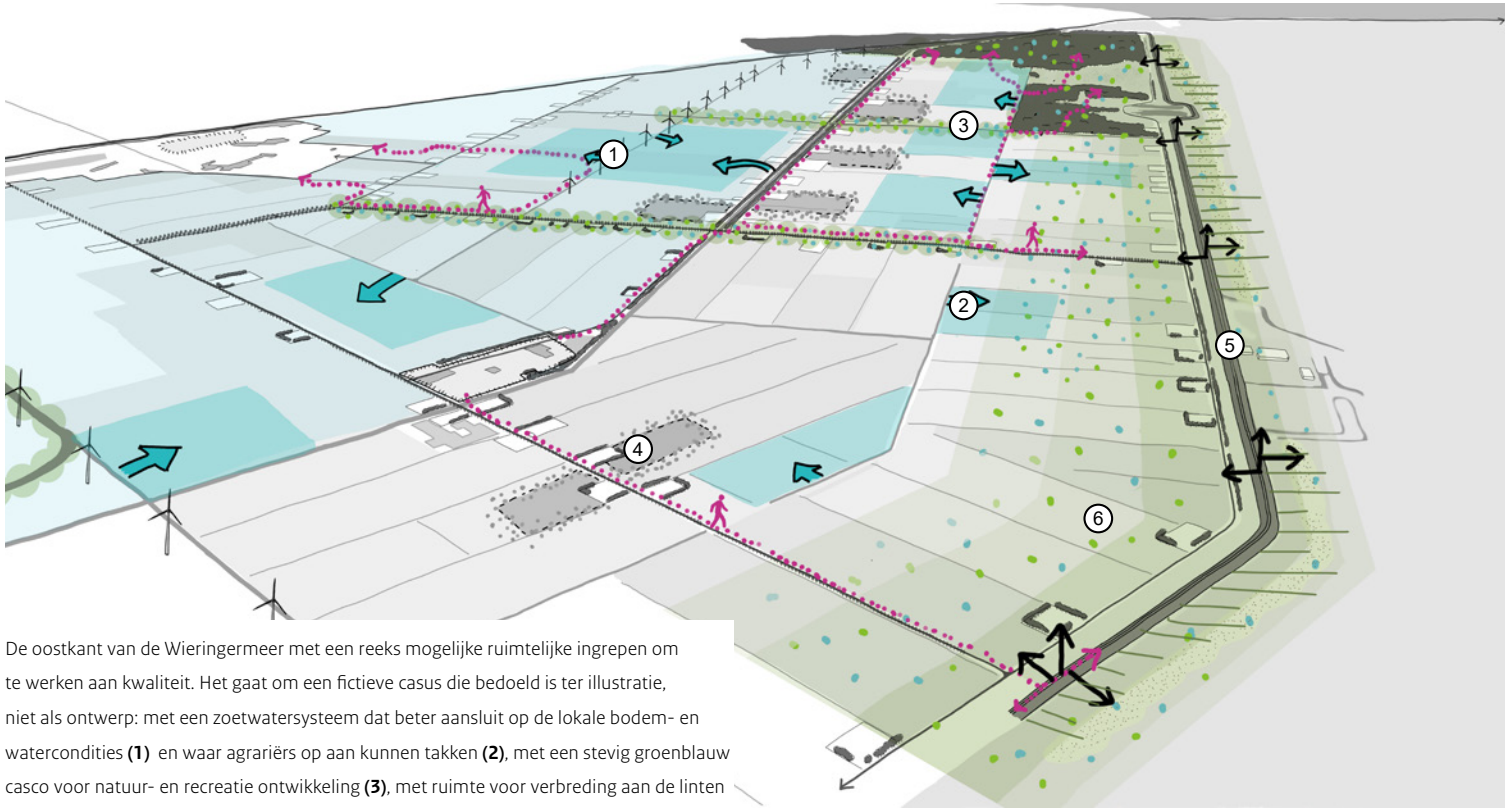
grootschalig ingericht maar eerder van onderop en vanuit de kwaliteit van de kustzone. De ontwikkeling hiervan kan geleidelijk plaatsvinden en zich vooral richten op het versterken van de noord-zuidverbinding en het ‘aantakken’ op de rest van de polder, haaks op de dijk. Een dijkversterking, die op termijn mogelijk nodig is vanwege de toegenomen economische waarde van de polder, kan zo worden uitgevoerd dat deze de ecologische kwaliteit en verbinding van de dijkzone verder versterkt - met een brede vooroever of achteroever - en de relatie met het IJsselmeer aantrekkelijker maakt.

Divers en onderscheidend landgebruik

De kwaliteit van de polder zit niet alleen in het grote, maar juist ook in de ‘kleine’ ontwikkelingen die overal plaatsvinden. Dat kan gestimuleerd worden en zo kan er op termijn een brede, extensieve en aantrekkelijke gebruikslaag worden

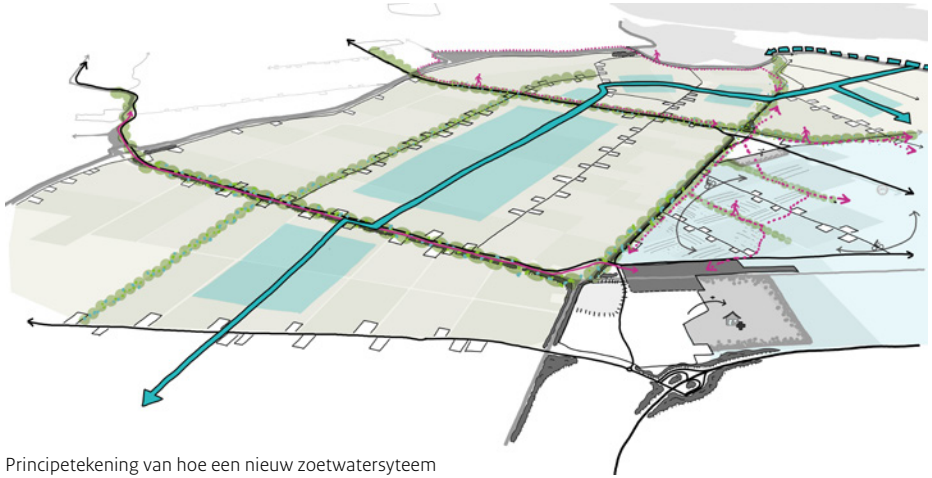
‘View from the road’; aan de linten staan een grote reeks erven, elk erf met een eigen aanzicht, functie, programma en kwaliteit

De oostkant van de Wieringermeer met een reeks mogelijke ruimtelijke ingrepen om te werken aan kwaliteit. Het gaat om een fictieve casus die bedoeld is ter illustratie, niet als ontwerp: met een zoetwatersysteem dat beter aansluit op de lokale bodem- en watercondities **(1)** en waar agrariërs op aan kunnen takken **(2)**, met een stevig groenblauw casco voor natuur- en recreatie ontwikkeling **(3)**, met ruimte voor verbreding aan de linten **(4)**, met een brede vooroeverzone en plekken om op de dijk te komen **(5)** gekoppeld aan een bredere achteroeverzone waar naast landbouwkundig gebruik, ook ruimte is voor nieuwe vormen van natuur en recreatie **(6)**

In de kern een landbouwgebied, hoogproductief, utilitair. Maar zeker rond watergangen kunnen de water-, natuur- en recreatieopgaven samenkomen in een aantrekkelijke structuur die de polder en de gebruikers meer verbindt

Principetekening van hoe een nieuw zoetwatersyteem kan worden ingepast in de ruimtelijke structuur van de polder, als nieuwe laag in het grid

toegevoegd aan de polder. Bijvoorbeeld door nieuwe - aanvullende - vormen van landgebruik vanuit de gemeente te stimuleren en te ondersteunen, zolang deze passen bij het karakter en de kwaliteit van de polder; door de polder als 'laboratorium' steeds verder te ontwikkelen en door hier als gemeente en provincie aan te committeren. Zo kunnen experimenten verworden tot echte perspectieven, zoals bijvoorbeeld biobased grondstoffen die lokaal kunnen worden verwerkt tot bouwmaterialen voor lokaal gebruik; door de bodem- en watercondities meer naar voren te laten komen en het landgebruik hier meer op aan te passen; en door op kleine schaal, op erven en langs watergangen, in te zetten op groenblauwe dooradering, padenstructuren, of andere kleinschalige verbindingen.

Ook op kleine schaal kan er gewerkt worden aan de zoetwateropgave - zoals blijkt uit het project 'Zoetwater erven op zilte zeebodem' van Lieke Jildou de Jong. Het levert nieuwe kwaliteiten op

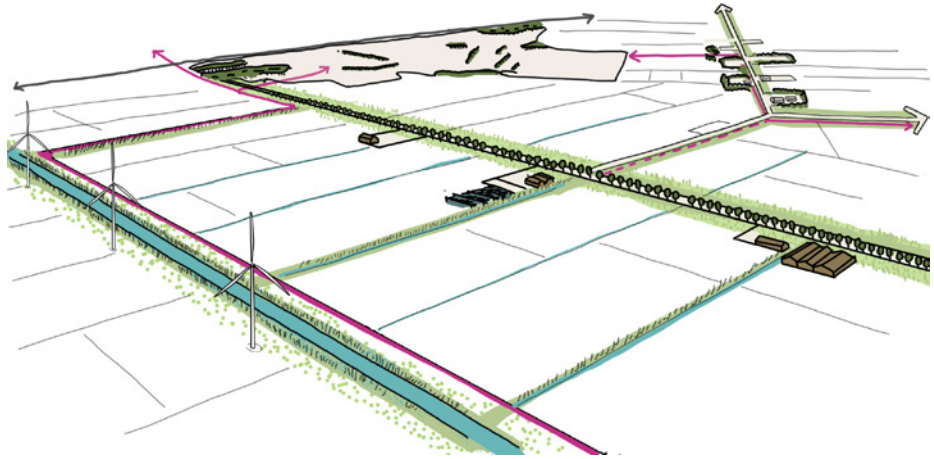

Iets vrijer vormgegeven dan de Wieringermeer, maar volgens hetzelfde principe: een stevige groenblauwe dooradering rond de belangrijkste watergangen

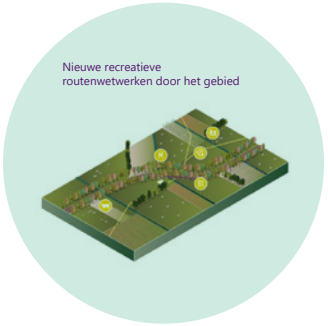
links: Door de schalen heen een robuuste groenblauwe hoofdstructuur, Voorbeeldschets van Gemeente Dronten
rechts: Geen ruilverkaveling, maar waardenverkaveling; als pleidooi van Peter de Ruyter om de transitie van het landelijk gebied niet alleen als technische maar vooral als maatschappelijke opgave te zien

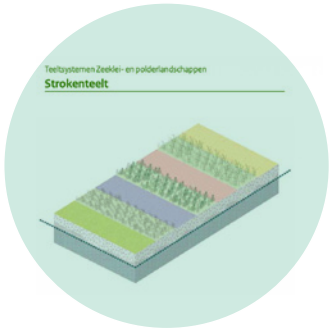

Zicht op de polder vanuit een extra inzet op groenblauwe dooradering rond linten en watergangen. De hiërarchie die de ruimtelijke opbouw van de polder kenmerkt, komt hier ook in terug

De Handreiking Groenblauwe Dooradering bevat een ruime selectie van bouwstenen waarmee vorm gegeven kan worden aan de groenblauwe dooradering van het agrarisch gebied

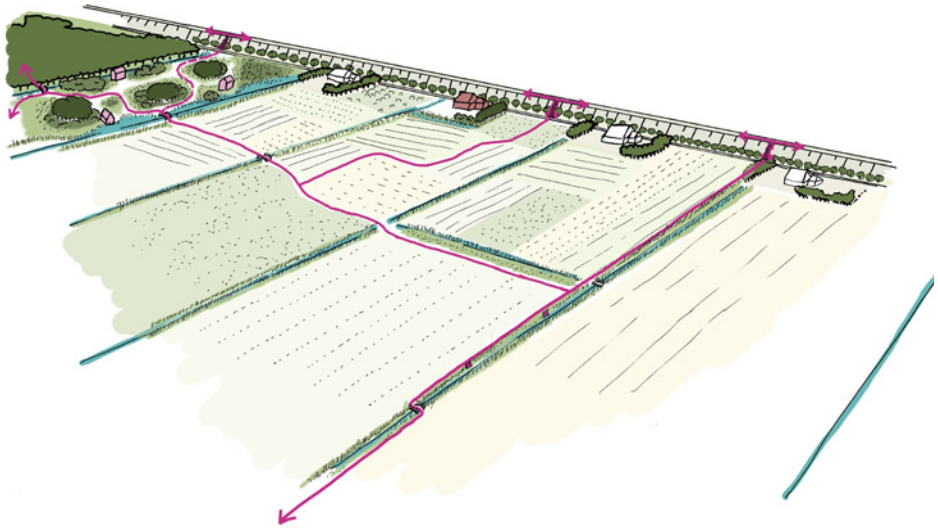

Bestaande kwaliteiten versterken; zoals de geheel eigen natuurontwikkeling (met heel extensief recreatief gebruik) zoals dat rond het Dijkgat is ontstaan - met heel veel herkomstwaarde

links: bouwstenen uit de handreiking ‘Overgangsgebieden’ en ‘Biobased verbouwen’ die laten zien hoe gewerkt kan worden aan een diverser landgebruik, afhankelijk van de plek. De voorbeelden zijn illustratief; in werkelijkheid zal het altijd een combinatie van bouwstenen zijn, dat een realistisch perspectief kan opleveren

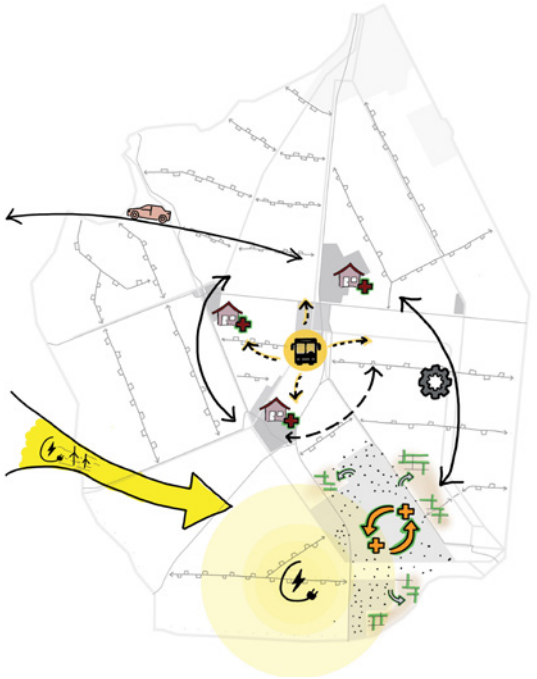
Illustratief beeld van hoe de zone achter de dijk zou kunnen ontwikkelen wanneer er meer wordt ingezet op groenblauwe dooradering, kleinschalige recreatie en bio-based teelten. Het is zaak de duidelijke structuur en leesbaarheid van de polder niet te verliezen

Perspectief voor de verhaallijn ‘grote ontwikkelingen’

Het is de kunst de grote ontwikkelingen in te zetten voor een kwaliteitsslag voor de hele polder, door niet te focussen op inpassing, maar op versterking en verbinding. Dit perspectief plaatst de verdere ontwikkeling van Agriport in een breder kader en werkt de specifieke kwaliteiten en kansen voor dit gebied verder uit, ook in relatie tot de regio. Het stopt nieuwe ontwikkelingen niet weg, maar laat ze meehelpen aan het versterken van het landschap van de polder.

Onderscheidend energiecluster

De aanleg van de 380kV-verbinding is het gevolg van een behoefte die er is in de regio, maar zet ook wat in gang. Iets soortgelijks geldt voor de aanlanding van Wind op Zee. Dit is nodig op schaal van Nederland, maar werkt ruimtelijk door op schaal van de regio. Dat vraagt om stellingname van de polder en de regio als het gaat om hoe deze zich wil profileren en hoe hier een onderscheidend energiecluster kan ontstaan. Doe dat vooral op schaal van de regio, het hoeft en kan niet allemaal in de Wieringermeer - en verbindt dit met Petten (energieonderzoek), met Den Helder (haven, marine) en met de waterstof backbone. Opdat er echt sprake kan zijn van

Strategieën

- Toewerken naar een onderscheidend energiecluster als vliegwiel, waarbij de Wieringermeer vooral ook in de context van de Kop wordt bezien
- Toekomstig Agriport met kwaliteitsslag vanuit een gebiedsplan, om te komen tot een volwassen gebied dat aan kwaliteit werkt
- Groen groeit mee als basis voor alle ontwikkelingen; grote ontwikkelingen dragen bij aan een robuustere landschappelijke structuur

Vogelvluchtbeeld van het gebied tussen Middenmeer en Medemblik, met Agriport in het midden, bestaande uit een bedrijventerrein **(1)**, glastuinbouw **(2)** en datacenters **(3)**. Ook het windpark Wieringermeer **(4)** hoort bij deze ontwikkelingen. De zichtlijnen op het open landschap **(5)** en de afleesbaarheid van de linten zijn cruciaal **(6)**

een regionaal cluster. Om vervolgens te onderzoeken hoe deze ontwikkelingen bij kunnen dragen aan de regionale economie en wat hiervoor nodig is; zoals infrastructuur, onderwijs en goed wonen. Daarmee kan een samenhangend en integraal beeld worden ontwikkeld over de mogelijkheden die de regio biedt voor grootschalige ontwikkelingen die passen bij het profiel en bijdragen aan de gewenste regionale voorzieningen.

Toekomstig Agriport

Een kwaliteitsslag voor Agriport, met een intensivering van het grondgebruik, hoogwaardigere en functies, lijkt hierbinnen een goede zet. Door het Agriport-gebied de komende decennia te ‘upgraden’ en meer als volwaardig onderdeel van de polder te zien – en hier aan de hand van maatregelen en ontwikkelprincipes op kavel- en gebiedsniveau aan een kwaliteitsimpuls te werken. Met een ambitieus gebiedsplan, ontwikkeld samen met ondernemers én bewoners, waarin de gewenste kwaliteiten op lange termijn worden uitgesproken en wat ervoor nodig is om daar te komen. Een streng grondbeleid kan ervoor zorgen dat de uitbreiding van Agriport buiten de huidige contouren beperkt blijft en dat daarmee de

Gevoel voor de bal bij de ruimtelijke schaal van een aanlanding en een 380kV-station; hier een vergelijkbare locatie bij Borssele

Zicht op Agriport met een reeks mogelijke ruimtelijke ingrepen om te werken aan kwaliteit. Het gaat om een fictieve casus die bedoeld is ter illustratie, niet als ontwerp: met het intensiveren van bestaand Agriport: meerlaags, meervoudig incl. landschappelijke geleding en groenblauw **(1)** , met nieuw groot programma gebundeld in een stevig groenblauw raamwerk, incl. kwaliteitsslag bij herontwikkeling **(2)** met het eventueel ooit uitbreiden van het gebied in oostelijke richting: raamwerk incl. infrastructuur **(3)** en met een zorgvuldige inpassing van de energie-infrastructuur **(4)** (deze locatie is indicatief en staat los van de daadwerkelijke besluitvorming)

Kwaliteitsslag gewenst - en mogelijk. Zo kan, vanuit een ambitieus gebiedsplan, in stappen toegewerkt worden naar een aantrekkelijker en toegankelijker Agriport-gebied

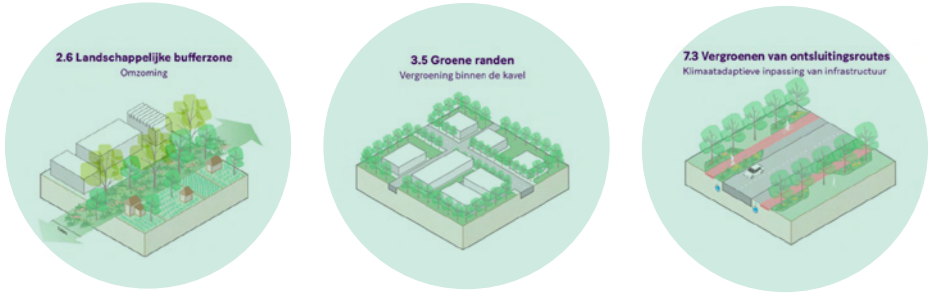
grondwaarde stijgt. Op termijn kunnen er nieuwe kassen - hoger en meerlaags, vergelijkbaar met de nieuwe generatie logistieke hallen - terugkomen wanneer de huidige kassen zijn afgeschreven. Of er kunnen andere, intensievere of hoogwaardigere vormen van landgebruik voor terugkomen, met een nog sterkere link met energie. Een eventuele uitbreiding van Agriport hangt hiermee samen. Waar dat het beste kan, hangt af van het bodem- en watersysteem, de ruimtelijke logica en het gewenste soort bedrijvigheid op de lange termijn.

Groen groeit mee

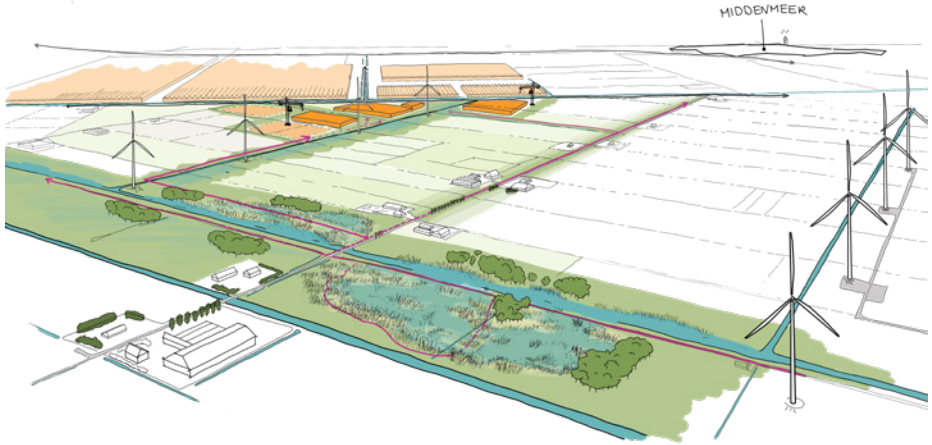
In de Wieringermeer is ‘ruimte’, dat is een grote kans. Maar voor wat, hoort wat – en bij grote ontwikkelingen hoort dan ook een grote ‘compensatie’. Vanuit een scherp profiel op de eigen regio kan zo groot programma aangetrokken worden naar de regio, mits dit ook bijdraagt op grote wijze. Dat kan gaan om bijdragen aan de gemeenschap maar ook om een bijdrage aan het landschap. Dat kan in directe zin, door te zorgen voor een stevige ruimtelijke inpassing die past bij de maat en schaal van de ingreep, of het kan in indirecte zin, door ontwikkelingen bij te laten dragen aan een robuust groenblauw netwerk op schaal van de polder. Zo kan, naar analogie van ‘Groen groeit mee’, het landschap meegroeien met de grote ontwikkelingen die erop afkomen. En kunnen de grote transitieopgaven en de ruimtelijke impact hiervan, hier in een ander daglicht komen te staan.

Daarbij zijn de doorgaande linten van groot belang. De bomen staan er al, vooral op de voorerven kan bij evt. herontwikkeling, een kwaliteitsslag gemaakt worden

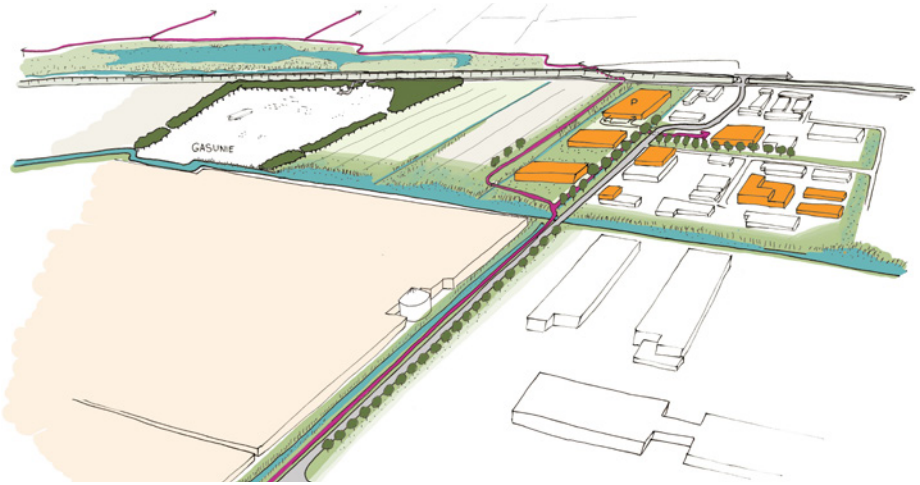
Bouwstenen uit de handreiking Grootschalige Bedrijfshuisvesting, die gaan over het vergroenen van bedrijventerreinen en het verbinden hiervan aan grotere landschappelijke structuren. Dit vormt ook voor Agriport een aantrekkelijk perspectief

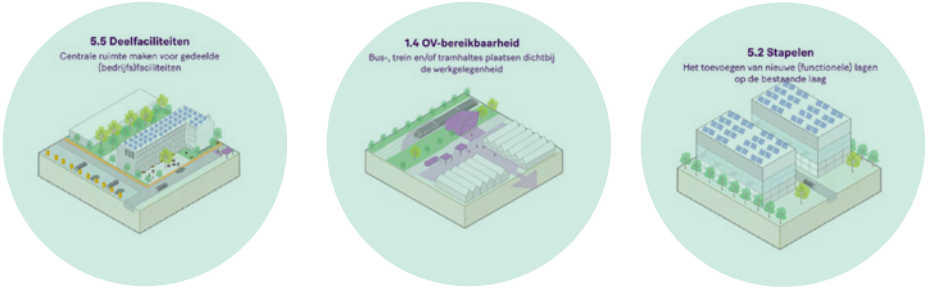
Vogelvluchtperspectief van hoe een vergroening van Agriport, in combinatie met een stevig groenblauw netwerk voor de polder, eruit kan zien. Vooral van belang is dat alle groenmaatregelen bijdragen aan een netwerk op schaal van de polder

Referentiebeeld van Greenport Venlo, waar in het masterplan dat Studio Marco Vermeulen opstelde voor een nieuw bedrijventerrein, het groene raamwerk integraal is meegenomen bij de ontwikkeling. Vooral de ruime maatvoering is van groot belang

Zicht op een deel van Agriport, om te illusteren hoe bij een herontwikkeling en/of uitbreiding, zowel groen, als verdichting en het delen van (parkeer)voorzieningen, bij kunnen dragen aan de kwaliteit en het functioneren van het gebied

Selectie van bouwstenen uit de Handreiking Grootschalige Bedrijfshuisvesting, waarmee ook in Agriport gewerkt kan worden aan een kwaliteitsslag voor het hele terrein, zowel vanuit ruimtelijke kwaliteit als vanuit gebruik, op zo'n manier dat iedereen er beter van wordt. Veel van deze bouwstenen worden in meer stedelijke contexten al toegepast; het is dus mogelijk een kwaliteitsslag te maken

Veel van de ondersteunende functies (parkeren, silo's, waterbassins, logistiek, etc) zijn nu aan het lint georganiseerd

Conclusie

Dit hoofdstuk laat zien dat er op allerlei manieren gewerkt kan worden aan een kwaliteitsslag voor de polder, uitgaande van de kenmerkende ruimtelijke structuur, en door hier nieuwe lagen aan toe te voegen. De opgaven waar de polder voor staat kunnen zo een plek en een uitwerking krijgen die recht doet aan het gebied en zo veel mogelijk in samenhang worden ontwikkeld – met liefst meervoudige oplossingen tot gevolg. Het is geen uitputtend overzicht, eerder een palet aan mogelijkheden, op verschillende schaalniveaus. Op schaal van de polder kunnen de hoofdingrepen worden bepaald, die op lager schaalniveau uitwerking kunnen krijgen.

Maar hoe nu verder? De ruimtelijke uitwerkingen hiervoor zijn geen plannen om morgen uit te voeren. Wel tonen ze aan wat het belang is van integrale planvorming, van werk met werk maken, en van het verbinden van opgaven om te komen tot een realistisch gebiedsperspectief. De opgaven waar de Wieringermeer voor staat zijn veel en vaak onvergelijkbaar qua schaal, planning en betrokken partijen. Maar door dit ruimtelijk te maken, worden er wel degelijk verbanden zichtbaar en gloort er een perspectief. Om dat vervolgens samen verder te concretiseren.

Op meerdere schaalniveaus kan gewerkt worden aan ruimtelijke kwaliteit. Net als bij het windpark gaat het door de schalen heen; van de opstelling op schaal van de polder, tot aan de keuze voor de turbine en de ligging van het onderhoudspad

Intermezzo

Handreikingen Mooi Nederland

Het programma Mooi Nederland heeft tot 2024 acht handreikingen ontwikkeld die concrete handvatten geven bij het gebiedsgericht omgaan met opgaven die spelen in landbouw & natuur, energie & circulaire economie en wonen, werken & bereikbaarheid. Inmiddels zijn er nog een aantal bijgekomen, onder andere rond waterveiligheid en kleinschalig wonen met nieuwe natuur. De handreikingen zijn door ontwerpbureaus uitgewerkt en kunnen gebruikt worden door gebiedspartijen en overheden om plannen in gebieden verder te brengen en het gesprek te voeren over de mogelijke toekomst.

Elke handreiking laat zien hoe er gewerkt kan worden aan de ruimtelijke opgaven waar Nederland voor staat, en wel vanuit ruimtelijke kwaliteit aangevlogen. Met maatregelen (bouwstenen) die toepasbaar zijn per type gebied of grondsoort; met inrichtingsconcepten die meerdere maatregelen combineren binnen een perspectief voor het gebied; en met uitwerkingen in pilot-gebieden om de maatregelen en concepten concreet toe te kunnen passen.

De handreikingen zijn bruikbaar als inspiratiedocument en als ‘gereedschapskist’ bij gebiedsontwikkelingen. Ze maken inzichtelijk dat er wat te kiezen valt en tegelijk ook dat er veel te winnen is qua ruimtelijke kwaliteit.

Zeker ook in een gebied als de Wieringermeer, waar meerdere opgaven samenkomen en het gesprek over de wenselijke ruimtelijke uitwerking verder moet worden gevoerd, kunnen de handreikingen bijdragen bij het inzichtelijk maken van de mogelijkheden en de kansen voor de toekomst.

In het proces van de Werkplaats Wieringermeer zijn de handreikingen gebruikt om inspiratie uit te putten en is een slag gemaakt in het concretiseren van verschillende relevante bouwstenen voor de context van de Wieringermeerpolder.

De originele acht Handreikingen Ruimtelijke Kwaliteit van MooiNL. Inmiddels zijn er rond meer thema’s, handreikingen opgesteld

Beeld uit een van de latere handreikingen: Handreiking nieuwe natuur en klein wonen; met een geabstraheerde collage van een mogelijke toekomstige inrichting van het agrarisch landschap nabij een dorp

4. Handvatten
stappen voor het vervolg

De Werkplaats heeft inzicht gegeven in de dynamiek van de Wieringermeer en alles wat er speelt en op afkomt: door terugkijken naar het verleden, een blik op het heden en het schetsen van mogelijke toekomstrichtingen. In het derde en tevens laatste ontwerpatelier is teruggeblikt op alle opgedane inzichten en is het gesprek gevoerd over hoe nu verder met deze polder in de toekomst? Hoe kunnen inzichten uit dit 'vrije' traject (de tussenruimte) van de Werkplaats ingezet worden in lopende gebiedsprocessen en -onderzoeken?

In dit hoofdstuk worden de uitkomsten van de ontwerpateliers - zoals in alle hoofdstukken hierboven gepresenteerd - nog één stap verder geconcretiseerd door mogelijke vervolgacties en openstaande onderzoeksvragen op een rij te zetten. Dit geeft geen alomvattend beeld, maar vormt een stevige aanzet voor het vervolg. Er blijken haakjes en redenen genoeg te zijn om de uitkomsten van deze Werkplaats in lopende en komende processen een stap verder te brengen. Het doel is dat de Wieringermeer ook op lange termijn een aantrekkelijk, leefbaar, herkenbaar en waardevol landschap blijft.

Ontwerpatelier 3
Handelingsperspectief

Kwaliteit van de polder; een robuuste water- en groenstructuur om verder te versterken

Bekijk opgaven in samenhang en zie kwaliteit niet over het hoofd

De Wieringermeer is een polder vol lagen, belangen en beloftes. Hier komen meerdere ruimtelijke opgaven tegelijk samen. Op korte en lange termijn staan deze opgaven op gespannen voet met elkaar - en met de ruimtelijke inrichting van de polder. De Wieringermeer is daarnaast ook geen leeg vel ('tabula rasa') dat naar lieve lust kan worden ingekleurd. Hoewel de combinatie van afgelegen, grootschalig en ontworpen dat soms wel doet vermoeden. In dat opzicht worden veel kwaliteiten gemakkelijk over het hoofd gezien.

De Wieringermeer is ooit ontworpen door landschapsarchitecten, stedenbouwers en architecten, met ruimtelijke kwaliteit aan de basis. Het is op alle schalen een op de tekentafel ontworpen landschap. Een krachtig landschappelijk ensemble met een heldere structuur en indrukwekkende maatvoering. Het is ondertussen een volwassen, gevarieerd en verrassend landschap, juist ook op kleinere schaal. Naast de lokale ruimtelijke kwaliteiten in de dorpen, op de erven en in de verschillende delen van de polder, heeft de sterke gemeenschapszin en de ondernemende houding van haar inwoners de Wieringermeer veel - al dan niet ruimtelijke - kwaliteit gegeven. Lokaal spelen er ook meer opgaven dan je op het eerste oog denkt; het voorzieningenniveau loopt terug, de leefbaarheid staat onder druk, terwijl er tegelijkertijd behoefte is naar meer verbondenheid met de rest van de regio en lokaal naar meer ruimte om te wonen. Hieruit wordt het duidelijk dat het verhaal van de Wieringermeer over zowel het grote (inter)nationale gaat, als het kleine, het lokale. Op beide schaalniveaus gaat het over zowel opgaven áls kracht. De opgaven moeten daarom in samenhang met de plek en elkaar gezien én ontworpen worden.

Hierin zijn twee bewegingen belangrijk, die inherent en gelijktijdig moeten worden opgepakt

1) Het grote:

de dingen die op de Wieringermeer afkomen waar iets mee moet en die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, zoals de verzwaring van het stroomnet, de toekomstige belasting van het landgebruik op het natuurlijke systeem, de toekomstige zoetwatervraag. Dit vraagt om een stevige visie én een concreet plan van en door alle overheden samen: strategie en leiderschap. Met alle overheden samen - Rijk, Provincie, Gemeente, Waterschap - op schaal van de polder de ruimtelijke structuur nog eens aanzetten; het rigide grid van kwaliteit definiëren waarbinnen zowel grote als kleine ontwikkeling en verkleuring mogelijk is. Vervolgens moet dit op deelgebiedniveau praktisch handen en voeten krijgen. De ambities uit de Omgevingsvisie vormen daar een goede basis voor, die in samenhang ruimtelijk uitgewerkt moeten worden. Heldere regie en rolverdeling is hierbij belangrijk. Regie op samenhang, prioritering, financieringslogica en fasering.

2) Het kleine:

de behoeften en kansen vanuit de lokale gemeenschap moeten geaccommodeerd én gevierd worden, zoals de agrariër die een zorgboerderij wil oprichten, de recreatieondernemer die een klompenpad wil realiseren, de bewonersgroep die een gezamenlijk zwembad ontwikkelt en een bewonerscoöperatie die enkele woningen ontwerpt aan de dorpsrand. Dit vraagt om ruimte voor autonome ontwikkeling vanuit het coöperatief: constructief en harmonieus. Overheden moeten daarbij ruimte en stimulans bieden aan bewoners en lokale ondernemers om nieuwe en unieke kwaliteiten te ontwikkelen binnen dat stevige casco van de polder. Dit bouwt voort op wat langs de IJsselmeerrand al geleidelijk aan gebeurt: creatievelingen beginnen te ontdekken dat het ‘oude’ polderontwerp ruimte biedt voor nieuwe lagen en nieuwe interpretaties: kleine en fijne ingrepen die lokaal wel van grootste betekenis zijn. Dit is iets wat je onderdeel wilt laten uitmaken van de identieit van de polder en wilt uitdragen: ‘in de Wieringermeer kan het!’.

Beide bewegingen versterken elkaar en hebben elkaar nodig. Het kleine behoeft compensatie vanuit het grote. Het grote kan de vruchten plukken van de kracht van het kleine: identiteit versterkend, vanuit eigen mensen en de kracht van de polder.

Investeer aan de voorkant in de kwaliteit van de leefomgeving

De bovenregionale opgaven die op de Wieringermeer afkomen, hebben grote impact op het landschap, de leefbaarheid en het karakter van de Wieringermeer. Het toestaan van dergelijke ontwikkelingen betreft geen tijdelijke ingrepen, maar zorgt voor langdurige – en vaak niet omkeerbare – landschapsverandering. Voor een toekomstbestendig Wieringermeer mét ruimtelijke kwaliteit, moet hier daarom bewust mee worden omgegaan, én op tijd over worden nagedacht. Het is vanzelfsprekend dat grote ontwikkelingen impact hebben, maar of deze impact positief is, hebben we zelf in de hand. Door het in beeld brengen van het bredere palet aan opgaven, behoeften en kansen binnen de Wieringermeer blijkt: het is mogelijk om nieuw nationaal en internationaal programma toe te staan, maar niet zonder dat er aan de voorkant stevig wordt geïnvesteerd in de kwaliteit van de leefomgeving. Dit is vergelijkbaar met het bestaande programma Groen Groeit Mee van Provincie Utrecht (begin van het Pact Groen Groeit Mee in 2022): ‘je mag bouwen, maar groen moet meegroeien’.
Dit vraagt niet om nóg een visie, maar om een ontwikkelstrategie die water en bodem als onderlegger neemt, grote opgaven en ontwikkelingen ruimtelijk aan elkaar verbindt en stuurt op ruimtelijke kwaliteit. Daarmee wordt leefbaarheid vergroot en durft men keuzes te maken mét financiële en bestuurlijke consequenties en draagkracht.

Kwaliteit van de polderdorpen; een stevige ruimtelijke opbouw om verder te ontwikkelen

In de Wieringermeer is daarvoor het volgende nodig

Een **robuuste waterstructuur**: het transformeren van het huidige watersysteem naar een volhoudbaar toekomstbestendig watersysteem vormt de basis voor alle toekomstige ontwikkelingen. Zonder structurele investering in water en bodem zal elke lange termijn ontwikkeling op den duur niet slagen. Tegelijk zijn bodem- en watersysteem allesbepalend voor het succes van allerhande gebiedsprogramma, zoals landbouw, natuur en recreatie.

Een **robuuste groenstructuur**: het versterken van de huidige groenstructuren in de polder en het toevoegen van nieuwe structuren, voortbouwend op de kwaliteiten van het oorspronkelijke polderontwerp, leidt tot een aantrekkelijke, gezonde en ecologisch waardevolle leefomgeving. Een groenblauw raamwerk is een stevige structuur die past bij de maat en schaal van de polder, zodat deze toekomstige ontwikkelingen kan absorberen.

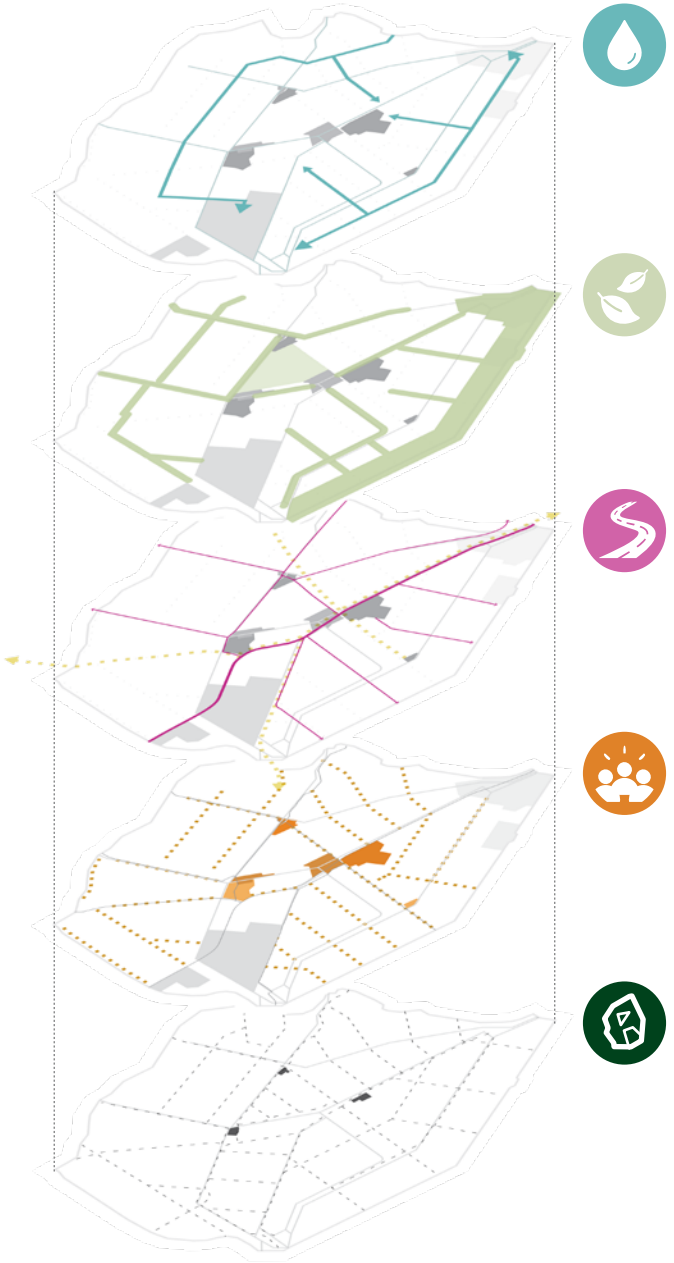
Een **robuuste infrastructuur**: het versterken van zowel de recreatieve infrastructuur (zoals verbindingen tussen de dorpen en tussen kust en achterland) als utilitaire infrastructuur (zoals de N-weg naar Den Helder voor bereikbaarheid van dorpen en bedrijven) leidt tot een meer bruikbaar, toegankelijk en daarmee ook aantrekkelijkere leefomgeving om te wonen, te werken en te verblijven.

En dat allemaal op basis van een **sterke sociale structuur**: de mensen in de dorpen die ook willen dat er geïnvesteerd wordt in hun leefbaarheid en omgeving, zodat zij daar op hun beurt ook weer in investeren. Een leefbare plek vraagt inspanning van bewoners om mee te doen en zich te organiseren, geholpen door overheidsinstanties, zoals gemeente en waterschap, die professioneel ondersteunen en gidsen. Een gebiedsregisseur kan hierin een centrale en belangrijke rol spelen.

Voortbouwend op het verleden, vormt de **landschappelijke en historische structuur** van de polder ook de ruimtelijke basis voor de toekomstige structuren.

+

Voor een vliegende start in het ontwikkelen van bovenstaande, moet er geld beschikbaar zijn waarmee (lokale) energie meteen ingezet kan worden en het niet bij plannen en ideeën blijft. Een goed uitgedachte en slim georganiseerde financiële structuur maakt het mogelijk dat er (op voorhand!) geïnvesteerd kan worden in de ruimtelijke structuren. Een **gebiedsfonds** kan hiervoor een overkoepelende financiële structuur bieden; vanuit een **Regionale Investeringsagenda (RIA)** en op basis van een **gezamenlijk gebiedsprogramma**. Zie ook de toelichting in het kader op pagina 74.

Schematische weergave van de 'stapeling' van de verschillende lagen, die samen een robuust ruimtelijk perspectief voor de polder kunnen opleveren

Voorwaarde

Het inbrengen van de Wieringermeerse ambities in landelijke programma's (denk aan Nota Ruimte, NOVEX), regionale programma's (bijvoorbeeld Ontwikkelperspectief Noord-Holland Noord), provinciale programma's (zoals POVI) en gemeentelijke programma's (zoals Omgevingsvisie en/of -plan) is een noodzakelijke voorwaarde voor financiering en legitimiteit.

Tip

Veel investeringen in ruimtelijke kwaliteit leveren ecosysteemdiensten. Dit heeft een instrumentele waarde, maar wordt in economische afwegingen lang niet altijd volwaardig meegewogen, omdat het prijskaartje ontbreekt. Met 'natuurlijk kapitaal' heeft de overheid een beleidsconcept geïntroduceerd voor het beschermen en benutten van ecosysteemdiensten. Het specifiek maken van ambities kan een eerste stap zijn om dit beleid verder vorm te geven. Zie voor meer informatie en inspiratie: https://www.pbl.nl/ecosysteemdiensten

Wat is een Gebiedsfonds?

Een Gebiedsfonds biedt vanuit een RIA (Regionale Investerings Agenda) de mogelijkheid om investeringen van grote ontwikkelingen te koppelen aan gebiedsgerichte opgaven in de gehele Wieringermeer.

“Een gebiedsfonds kan helpen bij investeringen in het openbaar gebied. Denk aan het schoon en veilig maken van het gebied en de aanleg van de hoofd water-, groen- en wegenstructuur. Deze pot geld is een vorm van kostenverhaal en wordt gevuld door de verschillende initiatiefnemers binnen de gebiedstransformatie (publieke, private & maatschappelijke partijen). Hoe stel je zo’n gebiedsfonds op? Het stappenplan Gebiedsfonds legt in acht stappen de basis.”

Bron: Stedelijke Transformatie (2025) via https://stedelijketransformatie.nl/publicaties/stappenplan-gebiedsfonds

Wat is een RIA?

“Een Regionale Investeringsagenda (RIA) is een regionale uitvoeringsstrategie met versnellingsacties en kwaliteitsverbetering door het benutten van meekoppelkansen. Het doel van de RIA is een aantal opgaven versneld tot uitvoering brengen: woningbouw, mobiliteit, stikstofproblematiek, duurzame economische ontwikkeling met energietransitie en landschap. Dit in samenhang en met kwaliteitsverbetering ten opzichte van de verkokerde opgaven.

Het concept is geïntroduceerd door de NOVI-alliantie.

Een Regionale Investeringsagenda (RIA) kan gevormd worden om meer focus aan te brengen op benodigde investeringen om de regio leefbaar en competitief te houden. De nadruk komt dan meer te liggen bij projecten en investeringen (tactisch). Hiertoe worden verschillende bovenlokale projecten, plannen, programma’s en geldstromen (zowel publiek als privaat) met elkaar verbonden zodat deze elkaar versterken. Het gaat in principe niet om nieuw beleid. Hiervoor dient er uiteraard al een goede samenwerking met een gedeelde ambitie te bestaan. Afhankelijk van wat er in een regio aanwezig is kan een RIA zowel helpen gezamenlijke ambities te versterken, als de benodigde en geplande investeringen in beeld te brengen.

Het werken aan een RIA moet vooral voortkomen uit een regionale wens en aansluiten bij de regionale behoefte en processen die al lopen. We zien graag dat regio’s in Nederland op basis van een eigen regionale agenda onderzoeken hoe ze samen kunnen werken aan opgaven en hoe deze te financieren. Lokale bestuurders kunnen daartoe zelf de nodige samenwerkingen aangaan. Net als met regionale visies moeten gemeenteraden door colleges van B&W betrokken worden bij een RIA.”

Bron: VNG (2025), via https://vng.nl/artikelen/regionale-investeringsagendas-rias#investeringsagenda

Met een generatieperspectief wordt deze ontwikkeling nog krachtiger

Door beslissingen te nemen die niet alleen voor vandaag werken, maar ook voor de komende honderd jaar, ontstaat een Wieringermeer die toekomstvast is. Generatiedenken betekent investeren in een landschap dat klimaatbestendig, biodivers en herkenbaar is, én tegelijkertijd ruimte biedt aan nieuwe vormen van wonen, werken, energie en landbouw.

Generatiedenken gaat om het maken van keuzes die meerdere generaties ten goede komt: een polder die zijn karakter behoudt, maar zich toch kan aanpassen aan veranderende omstandigheden en nieuwe ontwikkelingen. Het robuust maken van de Wieringermeer vraagt daarom om een landschappelijke kwaliteit die diep verankerd is bij de (toekomstige) bewoners en gebruikers, zodat ook zij zich kunnen herkennen in een gebied dat zorgvuldig is doorgegeven. Middels het betrekken van de huidige jongste generatie (kinderen) in de polder in het nadenken over de toekomstige inrichting, eventueel ook voor de komende generaties, ontstaat een gedragen en robuust toekomstperspectief.

Als alle gebiedspartijen de wisselwerking tussen ‘het grote’ en ‘het kleine’ nu en in de toekomst genoeg stimuleren, kan de Wieringermeer zich ontwikkelen tot een uniek gebied – aantrekkelijk én volhoudbaar – op alle schaalniveaus.

Kwaliteit van een landschap in ontwikkeling; blijvend werken aan ruimtelijke kwaliteit en samenhang

Epiloog

Op naar 100 jaar Wieringermeer!

In 2030 bestaat de polder 100 jaar. Dat belooft net als bij de 25-, 50- en 75- jarige jubilea, een feestje te worden! De koning komt langs, de dorpen worden versierd, landbouwinnovaties worden getoond en bedrijven openen de deuren. De televisie komt op bezoek en reportages vullen de kranten. Er worden verhalen verteld en er wordt gereflecteerd. Want wie jarig is, kijkt terug én vooruit. Waar komen we vandaan, en waar gaan we heen?

Maar eigenlijk begint de grote viering al een paar jaar eerder, namelijk 2027. In 1927 is immers al begonnen met de aanleg van de Wieringermeerdijk, vanaf werkeiland de Oude Zeug en vanaf Wieringen en Medemblik. En de viering kan meteen ook iets langer doorgaan, want de eerste oogst is ook een feestje waard, om nog maar te zwijgen over de komst van de eerste bewoners. Een meerjarig feest ligt voor de hand! Dat is om meerdere redenen interessant.

Allereerst biedt deze viering de mogelijkheid om een paar van de structurele opgaven waar de Wieringermeer voor staat, landelijk ten gehore te brengen. Zoals geschetst, de problematiek van de Wieringermeer stijgt op een paar plekken boven de regio uit, hier is blijvende aandacht voor nodig vanuit het Rijk. De viering kan worden aangegrepen om hier de aandacht op te vestigen.

Daarnaast is het jubileum ook een uitgelezen kans om de eigenzinnige en onderscheidende kwaliteit van de Wieringermeer ten toon te stellen. Een stukje branding van de identiteit van de polder en haar bewoners – ‘in de Wieringermeer kan het’. Maar ook naast deze reclametekst is het een uitgelezen kans om de extensieve maar aantrekkelijke recreatieve kwaliteit van de polder van meer bekendheid te voorzien. Vergelijkbare regio’s laten zien dat dit de lokale economie ten goede komt.

Tot slot is de 100-jaarsviering een uitgelezen kans om de culturele betekenis van het landschap van de Wieringermeerpolder voor het voetlicht te brengen, met een meerjarig cultureel programma dat landschap, geschiedenis en mensen verknoopt. Denk aan theatervoorstellingen in het open veld, excursies langs de dijk, tentoonstellingen in de kassen van Agriport, noem maar op.

Voor het hele feestelijke fotoverslag zie het fotoalbum uit het Regionaal Archief:

De feestelijkheden van het 75-jarige jubileum fotografisch vastgelegd (2005)

Misschien als reizend programma. Dat begint wellicht op de Oude Zeug, trekt vandaar geleidelijk de polder in en staat stil op verschillende belangrijke plekken in de ontstaansgeschiedenis: de Terp te Wieringermeer, gemaal Lely aan de IJsselmeerkust, het Robbenoordbos in het noorden, het Dijkgatbos, Kreileroord, en uiteindelijk aankomt in Agriport.

Een mooie referentie voor wat dit reizende programma zou kunnen betekenen, is het project ‘Bosk’ van landschapskunstenaar Bruno Doedens. In dat project reizen gedurende honderd dagen duizend bomen door de binnenstad van Leeuwarden. Dit bos ‘wandelt’ met behulp van een groot aantal vrijwilligers en spreekt velen enorm tot de verbeelding. En dat - verbeelding - is bijna altijd de katalysator om dingen in beweging te krijgen, letterlijk en figuurlijk.

Bronnenlijst beeldmateriaal

De teksten, tekeningen en foto's in dit werkboek zijn van H+N+S Landschapsarchitecten, Witteveen+Bos en Wing of komen uit de handreikingen van MooiNL, tenzij anders vermeld.

p. 11 Topografische kaart Nederland, ca. 1950

p. 18-19 Fotocollectie Regionaal Archief Alkmaar, FO 3021956, FO 3020517, FO 3022616, FO 3010148, FO 3031000, FO 3022650, FO 3022842, FO 3022191

p. 35 Ontwerpbureau Smartland i.o.v. College van Rijksadviseurs, december 2025

p. 51 Fotocollectie Regionaal Archief Alkmaar, FO 3020519

p. 52 PDOK (2025) Luchtfoto RGB via PDOK.nl

p. 53 Van Paridon x De Groot (2023), Ervenboek Hollands Kroon

p. 58 Lieke Jildou de Jong (2021), Zoetwatererven op zilte zeebodem; via https://issuu.com/bouwkunst/docs/zoetwater_erven_boek_online_small_14-6-2021

p.58 Arcadis, Defacto, Vista (2022) Redesigning Delta, In the capillaries of the delta; via https://drive.google.com/file//15amLLJReZjpZvQ0mXHOhFvtpzR1ODxlw/view

p. 59 Peter de Ruyter landschapsarchitectuur (2024), Waardenverkaveling Alblasserwaard; via https://peterderuyterlandschap.nl/waardenverkaveling-genoemd-in-regionaal-perspectief-regio-foodvalley/

p. 59 Gemeente Dronten, Visie en actieplan biodiversiteit; via https://openpdc.dronten.nl/wp-content/uploads/2022/12/Visie-en-actieplan-biodiversiteit-gemeente-Dronten_definitief.pdf

p. 63 PDOK (2025) Luchtfoto RGB via PDOK.nl

p. 65 Marco Vermeulen (2009), Klavertje 4 Greenport Venlo; via https://marcovermeulen.eu/nl/projecten/klavertje+4+greenport+venlo/

p. 79 Fotocollectie Regionaal Archief Alkmaar, FO3030822

Het beeldmateriaal is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Waar van toepassing is de bron vermeld. Voor zover bekend, zitten er geen rechten op de gebruikte foto's. Mochten er toch foto's in staan, die in strijd zijn met het auteursrecht, dan vragen we degenen die menen aanspraak te kunnen maken op auteursrechten, contact op te nemen met het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Colofon

Dit is een product van:

Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO)

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)

Dit document bevat het resultaat van drie ontwerpateliers waarin deelnamen:

Provincie Noord-Holland
Gemeente Hollands Kroon
Waterschap Hoogheemraadschap Hollands Kroon
Ministerie van Klimaat en Groene Groei
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Rijkswaterstaat
Rijksvastgoedbedrijf
Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed

Dit werkboek is opgesteld door:

H+N+S Landschapsarchitecten
Jan Wilbers

Witteveen+Bos
Jolanda de Jong, Minke van Asperen

Wing partner in ruimte en ontwikkeling
Frank Stroeken

19 december 2025

MOOI NL